

Metodologija določanja plasti mlajših romanizmov v slovenščini

Matej Šekli

Cobiss: 1.01

V prispevku je obravnavana metodologija določanja plasti mlajših romanizmov v slovenščini. Ti so prevzeti iz enega od novoromanskih idiomov v stiku s slovenščino, in sicer so to furlanščina, kolonialna beneška italijanščina in knjižna italijanščina. Ker ima izvorno isti romanski leksem v dotičnih novoromanskih idiomih zaradi divergentnega glasovnega spreminjanja v času lahko zelo različno glasovno podobo, so prav razlikovalne glasovne značilnosti mlajših romanizmov pogosto merilo za določanje njihovega izhodišča.

Ključne besede: stično jezikoslovje, jeziki v stiku, furlanščina, kolonialna beneška italijanščina, knjižna italijanščina, nadomestno glasoslovje, slovenščina

The methodology of identification of the different strata of recent Romanisms in Slovene

The article discusses the methodology of differentiation between the different strata of Romanisms in Slovene. Younger Romanisms in Slovene originate from one of the Young Romance idioms in contact with Slovene, i.e. Friulian, the Colonial Venetian dialects of Italian, and Standard Italian. Due to divergent phonetic developments a particular Romance lexeme shared by different Romance idioms can display an array of differing phonetic characteristics. These in turn provide the necessary criterion for the genetolinguistic differentiation of Younger Romanism in Slovene.

Keywords: contact linguistics, languages in contact, Friulian, Colonial Venetian dialects of Italian, Standard Italian, substitutional phonetics, Slovene

1 Mlajši romanizmi v slovenščini

Romanizme v slovenščini je s stališča hronolekta romanskega idioma, iz katerega so bili prevzeti, mogoče razdeliti na starejše in mlajše. Starejši romanizmi so bili iz oblikujočih se staroromanskih idiomov (to sta bili alpska romanščina, tj. »prednica« furlanščine, dolomitske ladinščine in retoromanščine, ter balkanska romanščina, tj. »prednica« istriotsčine, dalmatščine in romunščine) prevzeti v alpsko slovanščino (staro slovenščino), tj. »prednico« slovenščine, medtem ko so bili mlajši romanizmi iz že izoblikovanih novoromanskih idiomov (sem spadajo furlanščina, istriotsčina, kolonialna beneška in knjižna italijanščina) prevzeti v (primorsko) slovenščino. V nadaljevanju so najprej prikazani staro- in novoromanski idiomi v stiku s slovenščino.

1.1 Staroromanski idiomi v stiku s slovenščino

Prvi neposredni slovansko-romanski jezikovni stiki segajo v obdobje po slovanski razselitvi iz prvotne pradomovine v severnokarpatskem bazenu in poselitvi Balkanskega polotoka v 6. in 7. stoletju. V tem obdobju sta se iz ljudske latinščine preko skupne romanščine (t. i. panromanska faza)¹ že začela oblikovati staroromanska makrogeolekta, in sicer **severozahodna romanščina** (tj. »prednica« alpske, severnoitalske/galoitalske, galske in iberske romanščine) ter **jugovzhodna romanščina** (tj. »prednica« balkanske in srednje-južnoitalske romanščine). Meja med obema v smeri zahod–vzhod poteka po Apeninih na črti La Spezia–Rimini, v smeri jug–sever pa po črti Koper–Solkan–Beljak.

Za jugovzhodno romanščino sta značilni ohranitev romanskih nezvnečih nezvočnikov v zvnečem okolju (tj. med samoglasnikoma ali med samoglasnikom in zvočnikom) in onemitev romanskega izglasnega *-s*, za severozahodno romanščino pa šibitev (ozvnečenje, spirantizacija, onemitev) romanskih nezvnečih nezvočnikov v zvnečem okolju in ohranitev romanskega izglasnega *-s*² (lat. *ROTA*(M) ‘kolo’ > knj. it. *ruòta*, romun. *roată* : furl. *ruede*, ben. it. *roda*, sard. *roda*, kat. *roda*, šp. *rueda*, port. *roda*, okc. *roda*, stfr. *rode*, fr. *roue*; lat. *CANTAS* ‘pôješ’ > furl. *cjantis*, sard. *cantas*, kat. *cantes*, šp. *cantas*, port. *cantas*, okc. *cantas*, fr. *chantes* : it. *canti*, romun. *cînti*; lat. *ROTAS* ‘kolesa’ > knj. it. *ruòte*, romun. *roți* : furl. *ruedis*, sard. *rodas*, kat. *rodes*, šp. *ruedas*, port. *rodas*, okc. *rodas*, stfr. *rodes*, fr. *roues*).³

Izoglosa Koper–Solkan–Beljak hkrati razmejuje tudi substitute romanskih zaporedij **k^E*, **g^E*: zahodno od nje se v (pra)slovanščini zanju pojavljata **č*, **ž* (lat. *CĪVITĀTE*(M) ‘mesto’ > rom. **Kivītāte* > alp. rom. **Čivīdāde* (> furl. *Cividāt*) → sl. **Čv̋vdadab̋* > nar. sln. *Čv̋dad* ‘Čedad’; lat. *SILICE*(M) ‘trd kamen, skala, kremen’ → **SILICĒTU*(M) ‘kjer je trd kamen, skala, kremen’ > rom. **Silikētu* > alp. rom. **Siligēdu* > **Siližēdu* → sl. **Sbl̋židb̋* > nar. sln. *Sužid*), vzhodno od nje pa **c*, **ž* (lat. *CĪVITĀTE*(M) ‘mesto’ > rom. **Kivītāte* > balk. rom. **Kivītāte* → sl. **Cv̋v̋tatb̋* > štok. *Cavat*; lat. *CELEIA*(M) > rom. **Keleja* > balk. rom. **Keleja* → sl. **Celbe* > sln. *Celje*; lat. *PINGUENTE*(M) > rom. **Pingente* > balk. rom. **Pingente* ≥ **Pilgente* (po prekoizloži disimilaciji *n–n ≥ l–n*) → sl. **Bbl̋žetb̋* > nar. sln., čak. *Buzet*) (Šturm 1928: 22–24; Wartburg 1950: 32; Grad 1958; Skubic 2007: 65, 68; Furlan 2002; Šega 1998, 2007; Snoj 2009: 96–97, 402, 87; Šekli 2009: 145–147; 2012: 378–379).

¹ Za skupno romanščino je na primer značilno prestrukturiranje kolikostnega sistema samoglasnikov (pri čemer se latinska kolikostna nasprotja najprej spremenijo v romanska kakovostna nasprotja): romanski samoglasniki so kratki v zaprtem zlogu in dolgi v odprtem zlogu.

² Kot je razvidno iz zgledov, se romanski izglasni *-s* v večini primerov pojavlja v končnicah (lat. *CANTAS* ‘pôješ’, *ROTAS* ‘kolesa’). To dejstvo je za stično jezikoslovje (kontaktno lingvistiko) manj pomembno, saj so tako starejši kot novejši romanizmi v slovenščini in drugih slovanskih jezikih pregibalno navadno prilagojeni pregibalnemu sistemu ciljnega jezika (z delno izjemo oblik imenovalnika ednine, prim. 2.2.4).

³ Izhodiščna latinska oblika, iz katere so nastale romanske oblike (za večino samostalnikov je na primer izhodišče tožilniška oblika), je po romanistični tradiciji zapisana s kapitelkami. Glasovi, ki so v romanskih jezikih onemeli (na primer nekateri izglasni soglasniki in samoglasniki, ki so bili sinkopirani), so navedeni v oklepaju. Ljudskolatinske oblike, ki v klasični latinščini niso izpričane, so opremljene z zvezdico (*).

Po razselitvi iz slovanske pradomovine je bila (pra)slovanščina torej v neposrednem ozemeljskem stiku tako z balkansko romanščino (lat. ACĒTU(M) 'kis' > rom. *akĕtu > balk. rom. *akĕtu → psł. *ocbъ 'ocet, kis' > stcsł. оцѣтъ 'ocet, kis', sln. ocet) kot z alpsko romanščino (lat. CRUCE(M) 'križ' > rom. *krōke > alp. rom. *krōge > *krōže → psł. *križъ 'križ' > stcsł. крижь 'križ', sln. križ) ter je (občno- in lastnoimensko) besedje prevzemala iz obeh, pri čemer razmejevanje med izposojenkami iz enega oziroma drugega geolekta ni mogoče v primeru, da staroromanski viri izposojenk v (pra)slovanščini niso imeli nezvenečih nezvonečnikov v zvonečem okolju ali glasovnih zaporedij *k^E, *g^E (lat. CALENDAS 'prvi dan v mesecu' → psł. *kolēda 'novo leto, praznovanje novega leta' > stcsł. колѣда 'novo leto', sln. kole-da). S stališča (pra)slovanščine je pri starejših romanizmihi mogoče razlikovati med izposojenkami do okrog leta 800, ki izkazujejo starejši, »praslovanski« tip nadomeščanja romanskega glasovja s slovanskim (na primer rom. *ū/*ō → sl. *y: lat. *GLEMŌNA(M) > rom. *Glemōna (> furl. *Glemone*, it. *Gemóna*) → sl. *Gľmynъ > nar. sln. *Gumin* s podobno glasovno spremembo kot v psł. *sl̥za 'solza' > nar. sln. *suza*),⁴ ter izposojenkami približno po letu 800 (do okrog leta 1100), ki izkazujejo mlajši, »slovanski« tip nadomeščanja romanskega glasovja s slovanskim (na primer rom. *ū/*ō → sl. *u: lat. *RATIŌNE(M) > rom. *ratiōne (> furl. *reşon*, knj. it. *ragiōne*) → sl. *račun > sln. račun).⁵

1.2 Novoromanski idiomi v stiku s slovenščino

Pri preučevanju novoromanskih idiomov v stiku s slovenščino in njihove jezikovne raznolikosti je treba upoštevati predvsem diatopijo, diastratijo,⁶ jezikovni stik in diahronijo.

Diatopični vidik: Jezik se spreminja v prostoru ali **diatopično** (gr. διά 'skozi, preko, čez, po', τόπος 'kraj, mesto, prostor'), tj. iz kraja v kraj oziroma od točke do točke v zemljepisnem jezikovnem kontinuumu. To je **zemljepisna** jezikovna raznolikost, katere odraz so **geolekti** (gr. γῆ 'zemlja', λέγειν 'govoriti') ali zemljepisne jezikovne različice. V ozemeljskem stiku s slovenščino se je pojavljalo več različnih novoromanskih geolektov: prvotno sta to bili furlanščina in istriotščina, ki se jima je od 14. stoletja dalje pridružila še kolonialna beneška italijanščina (prim. 1.2.3).

Diastratični vidik: Jezik se spreminja v družbi ali **diastratično** (lat. *stratum* 'plast'), tj. od govornega položaja do govornega položaja oziroma od točke do točke v družbenem jezikovnem kontinuumu. To je **družbena** jezikovna raznolikost, katere odraz so **sociolekti** (lat. *societas* 'družba') ali družbene jezikovne različice. V družbenem stiku s slovenščino so (bili) različni novoromanski sociolekti: do 16. stoletja je bila v razmerju do furlanščine in istriotščine prestižnejša socialna zvrst, ki se je uporabljala tudi v vlogi knjižnega jezika, (kolonialna) beneška italijanščina,

⁴ Za samoglasniški sestav so bila na primer vzpostavljena naslednja pravila nadomestnega glasoslovja: rom. *ī/*ē → sl. *i, rom. *ū/*ō → sl. *y, rom. *a → sl. *o, rom. *ā → sl. *a, rom. *e + *m/*n + *C → sl. *eC, rom. *a/*o + *m/*n + *C → sl. *oC, rom. *aRC → sl. *oRC, rom. *oRC → sl. *oRC, rom. *eRC → sl. *oRC (Ramovš 1936: 23–46; Šega 1998: 72–76; Furlan 2002: 30–32; Boček 2009: 61–63, 2010).

⁵ O starejši in mlajši plasti starejših romanizmov v slovenščini natančneje v Šega 1998: 72–78.

⁶ Pojma diatopija in diastratija sta po Berruto 2011: 278.

ki jo je po 16. stoletju nadomestila knjižna italijanščina, ki je postala višja socialna zvrst v razmerju do ostalih treh (prim. 1.2.4).

Jezikovnostični (lingvokontaktni) vidik: Novoromanski idiomi v stiku s slovenščino so (bili) tudi v medsebojnem ozemeljskem in družbenem stiku, posledica česar je med drugim tudi medsebojno prevzemanje besedja, ki se mu od renesanse dalje pridružuje še prevzemanje »učenih besed« (it. voci dotte) iz latinščine, na kar kaže glasovna podoba prevzetega besedja. Razlikovati je mogoče več smeri prevzemanja: (a) iz beneške ali knjižne italijanščine v furlanščino (ben. it. *campanil*, knj. it. *campanile* → furl. *campanil* 'zvonik', toda neprevzeto furl. *cjampane* 'zvon': ben. it. *campana*, knj. it. *campàna*); (b) iz knjižne italijanščine v beneško italijanščino (lat. DIURNU(M) > knj. it. *giórno* → ben. it. Tr, Tž *giorno* 'dan', toda starejše neprevzeto Tr, Tž *zorno*, K *šorno*, P *žorno*); (c) iz severnoitalijanskih narečij v knjižno italijanščino (lat. CAPU(T) > ben. it. B, Tr, Tž, K *cavo* 'vrv' → knj. it. *càvo* 'vrv', toda neprevzeto knj. it. *càpo* 'glava'); (č) iz latinščine v knjižno italijanščino (ter od tod dalje v beneško italijanščino in furlanščino) (lat. VITIUM → knj. it. *vizio* 'pregreha', toda neprevzeto knj. it. *vèzzo* 'govor, hoja; navada, razvada; ljubkovanje ...').⁷

Diahron(ičn)i vidik: Jezik se spreminja v času ali **diahron(ičn)o** (gr. *χρόνος* 'čas'), tj. iz obdobja v obdobje oziroma od točke do točke v časovnem jezikovnem kontinuumu. To je **časovna** jezikovna raznolikost, katere odraz so **hronolekti** ali časovne jezikovne različice. Geolekti in sociolekti imajo skozi čas torej različne hronolekte. V stiku s slovenščino so bili v zgodovini različni hronolekti predvsem novoromanskih geolektov (ki so se skozi čas spreminjali). Nekateri mlajši romanizmi v slovenščini namreč kažejo na starejšo glasovno podobo novoromanskih leksemov, prevzetih iz ozemeljsko stičnih novoromanskih geolektov, kot jo izkazujejo njihovi sodobni kontinuant (ti leksemi so bili v slovenščino prevzeti pred nekaterimi glasovnimi spremembami v ozemeljsko stičnih novoromanskih geolektih): nar. sln. *amig* 'prijatelj' (SLA 1/139) je bilo iz furlanščine v slovenščino prevzeto

⁷ Gradivo novoromanskih idiomov je navajano takole: (a) gradivo knjižne furlanščine in knjižne italijanščine je zapisano v skladu s pravopisoma teh jezikov (za furlanščino na primer Madriz – Roseano 2003; kjer to ni posebej navedeno, oznaka furl. označuje knjižnofurlansko obliko), pri čemer so pri knjižni italijanščini v skladu s prakso v slovarjih knjižnega jezika (na primer Zingarelli 2013) dodatno označeni naglasno mesto (s krativcem nad naglašenim samoglasnikom) in kakovost sredinskih samoglasnikov (*é* = ozki *e*, *è* = široki *e*, *ó* = ozki *o*, *ò* = široki *o*) ter zvonečnost dlesničnih pripornikov in zlitnikov (*s* = nezveneči dlesnični pripornik [s], *š* = zveneči dlesnični pripornik [z], *z* = nezveneči dlesnični zlitnik [c = ts], *ž* = zveneči dlesnični zlitnik [ʒ = dz]); (b) gradivo različnih furlanskih in beneškoitalijanskih narečij je bilo grafično poenoteno po Doria 1987 (ki v skladu s tradicijo Zingarellijevega slovarja za označevanje dlesničnih pripornikov in zapornikov uporablja zgoraj prikane znake *s*, *š*, *z*, *ž*), saj narečni slovarji uporabljajo različne grafije, posledica česar je neprimerljivost gradiva ali celo zmeda. Oznake beneškoitalijanskih narečij in njihovih govorov ter njihovi viri so naslednji: B = Benetke/Venezia (Boerio 1867), Tr = Trst/Trieste (Doria 1987), K = Koper/Capodistria (Manzini – Rocchi 1995), I = Izola/Isola (Lusa 2004), P = Piran/Pirano (Sau 2009), Tž = Tržič/Monfalcone, tj. bizjaško (Casasola 2007; Cuccarella 2013). Pogosto slovarji ne navajajo nekaterih osnovnih leksemov, kar pa ne pomeni, da jih v dotičnem govoru ni (bilo).

pred onemčitvijo nekaterih zvencečih nezvočnikov v medsamoglasniškem položaju v furlanščini tipa furl. **amig* 'prijatelj' > *amì*; nar. sln. *zerman* 'bratranec' je bilo iz kolonialne beneške italijanščine prevzeto po poenostavitvi zlitnikov v sičnike tipa ben. it. [zerman] > [zerman] 'bratranec'.

1.2.1 Furlanščina⁸

Furlanščina (furl. *furlan*, it. *friulano*) je avtohtoni alpskoromanski jezik, ki ima na sedanjem in nekdanjem furlanskem jezikovnem ozemlju kontinuiteto iz antike. Jezikovna meja med furlanščino na eni strani ter keltoromanščino, iliroromanščino in istriotsščino na drugi (določena je na osnovi odrazov romanskih nezvencečih nezvočnikov v zvencečem okolju in odrazov romanskih zaporedij **k^E*, **g^E*) je potekala po črti Koper–Solkan–Beljak: govor Milj je bil jezikovno furlanski, saj izkazuje ozvencenje romanskih nezvencečih nezvočnikov v zvencečem okolju (lat. **MUT(u)-LA(M)* > rom. **Mukla* > alp. rom. **Müglä* > furl. *Mugla*); govor Kopra je bil jezikovno istriotski, ker ozvencenja romanskih nezvencečih nezvočnikov v zvencečem okolju ne pozna (lat. *CAPRIS* > rom. **Kapri* > balk. rom. **Kapri* → sl. **Koprъ* > sln. *Kopər*).⁹ S širjenjem beneške italijanščine na prvotno furlansko jezikovno ozemlje od 14. stoletja dalje (prim. 1.2.3) so bili južni deli furlanščine pobenečani (venetizirani). Z naplavitvijo beneškoitalijanskega superstrata na furlanski substrat so nastala gradeško, bizjaško in tržaško narečje kolonialne beneške italijanščine. Dokumentirani izumrli furlanski narečji sta **tergestinsko** narečje (it. *tergestino*), tj. furlanski govor Trsta, ki je izumrl v začetku 19. stoletja, in **muglizansko** narečje (it. *muglisano*), tj. furlanski govor Milj, ki je izumrl konec 19. stoletja.

Furlanščina diatopično gledano jezikovno ni enotna, deli se na tri večje geolekte. To so:

(1) osrednje-vzhodna furlanščina (it. *friulano centro-orientale*) vzhodno od reke Tilment (it. *Tagliamento*, furl. *Tiliment*), ki se deli na manjše enote: (a) **osrednja furlanščina** (it. *friulano centrale*) je osnova knjižne furlanščine in pozna naslednja narečja: narečje ob srednjem toku reke Tilment (it. *friulano del medio Tagliamento*) od izlita Bele v Tilment do Magnana in Riviera v krajih kot Gumin (it. *Gemona*, furl. *Glemone*), Osoppo (furl. *Osôf*), Ratenj (it. *Artegna*, furl. *Dartigne*), Magnano in Riviera (furl. *Magnan*) in njihovi okolici; vzhodno predalpsko narečje (it. *friulano prealpino orientale*) ob zgornjem toku rek Ter (it. *Torre*, furl. *Tor*) in Karnahtha (it. *Cornappo*, furl. *Cuarnap*) od Čente do Campeglia v krajih kot Čenta (it. *Tarcento*, furl. *Tarcint*), Neme (it., furl. *Nimis*), Ahten (it., furl. *Attimis*), Fojda (it., furl. *Faedis*), Compeglio (furl. *Cjampei*) in njihovi okolici; osrednje hribovsko narečje (it. *friulano collinare centrale*) od kraja Ragogna (furl. *Ruvigne*) do hribov severozahodno od kraja Tricesimo (furl. *Tresesin*); videmsko narečje (it. *friulano udinese*) v Vidmu (it. *Udine*, furl. *Udin*) in okolici; čedajsko narečje (it. *friulano cividalese*) v Čedadu (it. *Cividale*, furl. *Cividât*, lokalno *Sividât*) in okolici; osrednje južno narečje (it. *friulano centro-meridionale*) v spodnjem delu furlanske nižine (it.

⁸ Furlanščina je predstavljena v Frau 1984, 1989: 563–645; Skubic 2002: 144–155.

⁹ Nekateri avtorji zemljepisno razširjenost furlanščine postavljajo južneje od Milj, in sicer do Kopra ali celo Pirana (problematika je obravnavana na primer v Cadorini 2011).

Bassa Friulana); (b) **goriška/obsoška** furlanščina (it. friulano goriziano/sonziaco) na zahodu vključno do krajev na črti Krmin (it. Cormons, furl. Cormons, lokalno tudi Carmons) – Červinjan (it. Cervignano, furl. Čarvignan, lokalno Sarvignan) – Oglej (it. Aquileia, furl. Aquilee, lokalno Aquilea, Niculea, kar je učena beseda, ljudsko je Olee), tj. ozemlje, ki je bilo do leta 1918 znotraj Avstrije, ter na vzhodu do bizjaškega narečja kolonialne beneške italijanščine; (c) **furlanščina jugovzhodnega območja spodnjega toka Tilmenta** (it. friulano della fascia sudorientale del basso Tagliamento);

(2) **karnijska** (severna) furlanščina (it. friulano carnico) v pokrajini Karnija (it. Carnia, furl. Cjargne), tj. ob zgornjem toku reke Tilment in ob reki Beli (it. Fella, furl. Fele), ima več enot: (a) **osrednje-vzhodna** karnijska furlanščina (it. friulano carnico centro-orientale) ima naslednja narečja: tolmeško narečje (it. tolmezzino) v kraju Tolmezzo (furl. Tumieç, lokalno Tumiez) in okolici; narečje doline reke Chiarzò (furl. Scjarsò, lokalno Scjar'sò) oziroma doline Canale d'Incaroio (furl. Cjanâl d'Incjaroi); belsko (vzhodnoalpsko) karnijsko narečje (it. friulano carnico alpino orientale / friulano del Fella) v dolini reke Bele, v Železni dolini (it. Canal del Ferro, furl. Cjanâl dal Fier) od Možaca (it. Moggio Udinese, furl. Mueç) do Tablje (it. Pontebba, furl. Pontebe, lokalno Ponteibe) in v Kanalski dolini (it. Valcanale, furl. Valcjanâl, nem. Canaltal) od Tablje do Trbiža (it. Tarvisio, furl. Tarvis, nem. Tarvis); (b) **severozahodna/gortanska** karnijska furlanščina (it. friulano carnico nordoccidentale/gortano) v Gortski dolini (it. Canale di Gorto, furl. Cjanâl di Gu-art); (c) **jugozahodna/fornska** karnijska furlanščina (it. friulano carnico sudoccidentale/fornese) v krajih kot Forni di Sotto (furl. For disot) in Forni di Sopra (furl. For disore);

(3) **zahodna** furlanščina (it. friulano occidentale) vzhodno od reke Tilment.¹⁰

Knjižna furlanščina ima naslednje glasovne značilnosti:¹¹ (a) rom. **k^E* > knj. furl. *č* (lat. CĒNA(M) > knj. furl. *cene* [čene] 'večerja'); rom. **g^E/*j* > knj. furl. *ž, jN* (lat. GĒNERU(M) > knj. furl. *ginar* [žinar] 'zet'; lat. GŶRU(M) > knj. furl. *zîr* [žir] 'krog'; lat. GENTE(M) > knj. furl. **jint* > *int* 'ljudje'; lat. IUVENE(M) > knj. furl. *zovin* [žovin] 'mlad'); (b) rom. **ka* > knj. furl. *ča* (lat. casa(m) > knj. furl. *cjase* [čaze] 'hiša, dom'; lat. CANE(M) > knj. furl. *cjan* [čan] 'pes'); rom. **ga* > knj. furl. *ža* (lat. GALLU(M) > knj. furl. *gjal* [žal] 'petelin'; lat. GALLĪNA(M) > knj. furl. *gjaline* [žaline] 'kokoš'); (c) rom. **-a* > knj. furl. *-e* (lat. FĒMINA(M) > knj. furl. *femine* 'ženska'); (č) nastanek kolikostnih nasprotij v furlanskih zadnjih zlogih: rom. **-VCC* : **-VCV* > knj. furl. *-V* : *-V̄* (lat. *LATU(M) > knj. furl. *lât* '(on je) šel'; lat. *LACTE(M) > knj. furl. *lat* 'mleko'); (d) (lat. E, O >) rom. **eCV*, **oCV* > knj. furl. *-î <î>*, *-û <û>* (lat. DECE(M) > knj. furl. *dîs* 'deset'; lat. NOVE(M) > knj. furl. *nûf* 'devet'); (e) (lat. e, o >) rom. **eCC*, **oCC* > knj. furl. *je*, *we* (lat. BELLU(M) > knj. furl. *biel* 'lep'; lat. *OSSU(M) > knj. furl. *vues* 'kost'); (f) (lat. I/Ē, U/Ō >) rom. **eCV*, **oCV* > knj. furl. *ē <ê>*, *ō <ô>*

¹⁰ Natančneje je predstavljeno jezikovno ozemlje tistih furlanskih geolektov, ki so v ozemeljskem stiku s slovenščino. Posledično tudi notranja členitev zahodne furlanščine (Frau 1984: 140–188) ni prikazana.

¹¹ Prikazane so samo tiste glasovne značilnosti knjižne furlanščine, ki osrednjo (knjižno) furlanščino ločijo od tistih furlanskih narečij, ki so v stiku s slovenskimi narečji.

(lat. PILU(M) > knj. furl. *pêl* 'dlaka'; lat. NEPÔTE(M) > knj. furl. *nevôt* 'vnuk, nečak'); (g) rom. **er* > knj. furl. *jer* (lat. FERRU(M) > knj. furl. *fier* 'železo'; lat. TERRA(M) > knj. furl. *tiere* 'zemlja'), čeprav je odraz v osrednji furlanščini *jar* (osr. furl. *fiar*, *tiare*); (h) rom. **qNC* > knj. furl. *wi* (lat. PONTE(M) > knj. furl. *puint* 'most'); (i) furl. **ir* > knj. furl. *ir* <ir> (frc. *barbier* → knj. furl. *barbîr* 'brivec').

Furlanska narečja v ozemelskem stiku s slovenščino v smeri od severa proti jugu in njihove najizrazitejše glasovne značilnosti, ki jih ločijo od osrednje (in s tem knjižne) furlanščine, so (bila) belsko (vzhodnoalpsko), vzhodno predalpsko, čedajsko narečje, goriško/obsoško narečje, tergestinsko in muglitzansko narečje.¹²

Belsko (vzhodnoalpsko) narečje osrednje-vzhodne karnijske furlanščine (dalje bel. karn. furl.) je v ozemelskem stiku z rezijanskim narečjem slovenščine v dolini Režije in zilijskim narečjem slovenščine v Kanalski dolini. Za razliko od ostalih karnijskih furlanskih narečij je najbolj izpostavljeno vplivom osrednje furlanščine (in sicer njenemu narečju ob srednjem toku reke Tilment): (a) furl. -*ê*, -*ô* > bel. karn. furl. *eî*, *ou* (lat. ACETU(M) > (knj. it. *acêto*, knj. furl. *ašêt*), bel. karn. furl. *ašeit* 'ocet, kis'; lat. CRUCE(M) > (knj. it. *crôce*, knj. furl. *crôs*), bel. karn. furl. *crous* 'križ');¹³ (b) rom. **er* > bel. karn. furl. *jer* (lat. TERRA(M) > bel. karn. furl. *tiere*); (c) rom. **a* > bel. karn. furl. -*e/-a* (lat. FEMINA(M) > bel. karn. furl. *femine*, *femina*); (č) rom. **qNC* > bel. karn. furl. *u* (lat. PONTE(M) > bel. karn. furl. *punt*); (d) furl. **ir* > bel. karn. furl. *ir* (frc. *barbier* → bel. karn. furl. *barbîr* 'brivec').

Vzhodno predalpsko narečje (dalje vzh. predalp. furl.) osrednje furlanščine ozemelsko meji na tersko narečje slovenščine (govorci terskega narečja slovenščine ga govorijo kot jezik sosedu). Od vseh s slovenščino stičnih furlanskih narečij je najbolj podobno osrednji (in posledično knjižni) furlanščini: rom. **er* > vzh. predalp. furl. *jâr* (lat. FERRU(M) > vzh. predalp. furl. *fiâr* 'železo').

Čedajsko narečje (dalje čed. furl.) osrednje furlanščine predstavlja prehodno narečje med osrednjo in goriško/obsoško furlanščino ter je v ozemelskem stiku z nadiškim narečjem slovenščine (čedajsko narečje furlanščine je torej jezik sosedu govorcev nadiškega narečja slovenščine): (a) rom. **k^E* > čed. furl. *c* > *s* (lat. CENA(M) > čed. furl. Togliano, Lonzano *zena* [cena], Čedad, *senâ* [sena]); rom. **g^E* > čed. furl. *z* > *z* (lat. GENERU(M) > čed. furl. Togliano, Lonzano *žinar* [žinar], Čedad, *šinar* [žinar]); (b) rom. **ka* > čed. furl. *čâ*; lat. GA > rom. **ga* > čed. furl. *žâ*; (c) rom. **a* > čed. furl. -*a*; (d) furl. *tj*, *dj* > čed. furl. *č*, *ž* (lat. MARTELLU(M) > (knj. it. *martello*, knj. furl. *martiel*), čed. furl. *marcel* [marčel] 'kladivo'; lat. PATELLA(M) > (knj. it. *padella*, knj. furl. *padiele*), čed. furl. *pagela* [pažela] 'ponev'; nepričakovana palatalizacija *t* se pojavlja tudi v špan. *patata* → (knj. it. *patàta*, knj. furl. *patate*), čed. furl. *patacia* [patača] 'krompir').

Goriško/obsoško narečje (dalje obs. furl.) se ozemelsko stika z briškim in kraškim narečjem slovenščine. Njegove tipične značilnosti so: (a) rom. **k^E* > obs. furl. *s* (lat. CAELU(M) > obs. furl. *sil* [sil] 'nebo'); rom. **g^E* > obs. furl. *z* (lat.

¹² Značilnosti posameznih furlanskih narečij so povzete po Frau 1984: 118–128, 104–106, 110–111, 112–114.

¹³ Karnijskofurlanska dvoglasnika *eî*, *ou* sta značilna za furlanizme v rezijanskem narečju slovenščine (rez. sln. Solbica *a'žêjt* 'ocet, kis', *nar'vôws* 'živčen' : knj. furl. *ašêt*, *nervôs*).

gȳru(m) > obs. furl. *šir* [zir]); (b) rom. **ka* > obs. furl. *ča* (lat. cane(m) > obs. furl. *cian* [čan]); rom. **ga* > obs. furl. *ža* (lat. gallīna(m) > obs. furl. *gialīna* [žalina]); (c) rom. **-a* > obs. furl. *-a* (lat. fēmina(m) > obs. furl. *femīna*); (č) izguba furlanskih kolikostnih nasprotij v zadnjem zlogu: rom. **-VCC* : **-VCV* > obs. furl. *V* = *V* (lat. **latu*(m) > obs. furl. *lat*; lat. **lacte*(m) > obs. furl. *lat*); (d) (lat. e, o >) rom. **ēCV*, **ōCV* > obs. furl. *-i*, *-u* (lat. dece(m) > obs. furl. *dis*; lat. nove(m) > obs. furl. *nuf*); (e) (lat. i/ē, u/ō >) rom. **ēCV*, **ōCV* > obs. furl. *e*, *o* (lat. pilu(m) > obs. furl. *pel*; lat. nepōte(m) > obs. furl. *nevot*); (f) rom. **ōNC* > obs. furl. *u* (lat. ponte(m) > obs. furl. *punt*, Gorica *puint*); (g) furl. **ir* > obs. furl. *ir* (frc. *barbier* → obs. furl. *barbir*).

Tergestinsko in muglitzansko narečje furlanščine sta bili v stiku s kraškim, notranjskim in istrskim narečjem slovenščine.

1.2.2 Istriotščina¹⁴

Istriotščina (it. *istrioto*, *istroromanzo*) je avtohtoni balkanskoromanski jezik, ki ima v Istri kontinuiteto iz antike. Pred poslovanjenjem (slavizacijo) celinskega in pobenečanjenjem (venetizacijo) predvsem obalnega dela polotoka je bila razširjena v večjem delu, danes pa samo še v šestih krajih jugozahodne Istre (to so Rovinj/Rovigno, Vodnjan/Dignano, Fažana/Fasana, Bale/Valle, Galižana/Gallesana, Šišan/Sissano), do 20. stoletja najverjetneje tudi še v Piranu, Vrsarju, Pulju. Gre za drugotni (sekundarni) geolekt (tj. geolekt izkazuje starejše inovacije geolekta A in mlajše inovacije geolekta B, kar pomeni, da je nastal drugotno, tj. z naplavitvijo inovacij geolekta B na geolekt A): istriotščina je nastala iz balkanske romanščine ter je bila prvotno genetsko najbolj sorodna z izumrlo (veljotsko) dalmatščino, pozneje pa je bila pod vplivom istrske kolonialne beneške italijanščine močno pobenečanjena, zaradi česar se sodobna istriotščina urvršča med narečja slednje.

Na balkanskoromanski izvor istriotščine kažejo redki ostanki nezvenečih nezvočnikov v zvenečem okolju (lat. *LEPORE*(M) 'zajec' > istr. *leprio*, knj. it. *lèpre* : ben. it. B *lievro*, Tr, Tž *levro*, K *lever(o)*, *liever(o)*, I *levro*, P *levere*, *levero*, furl. *jeur*).

Po kolonialni beneški italijanščini je bil spremenjen njen soglasniški sistem: (a) ozvenečenje romanskih nezvenečih nezvočnikov v zvenečem okolju (lat. *CAPU*(T) 'glava' > istr. *cavo*, istr. ben. it. *cavo* : knj. it. *càpo*; lat. *FOCU*(M) 'oganj' > istr. *fogo*, istr. ben. it. *fogo* : knj. it. *fuòco*); (b) poenostavitev romanskih dvojnih soglasnikov (lat. *TERRA*(M) 'oganj' > istr. Rovinj *tierra*, Bale *tèra*, istr. ben. it. *tera* : knj. it. *tèrra*; lat. *FOSSA*(M) 'jama' > istr. Rovinj *fuosa*, Bale *fòsa*, istr. ben. it. *fosa* : knj. it. *fòssa*); (c) odrazi romanskih mehkonebnikov v položaju pred sprednjimi samoglasniki na vzglasju (lat. *CENTU*(M) 'sto' > istr. *sentu*, istr. ben. it. *sentu* : knj. it. *cènto*; lat. *GENTE*(M) 'ljudje' > istr. *šento*, istr. ben. it. *šente* : knj. it. *gènte*); (č) rom. **lj* > *j* (lat. *ĀLIU*(M) 'česen' > istr. *aio*, istr. ben. it. *aio* : knj. it. *àglio*).

Istriotski govori se od govorov istrske koloniane beneške italijanščine ločijo po inovacijah v samoglasniškem sistemu, ki pa istriotske govore hkrati delijo na

¹⁴ Istriotščina je predstavljena v Tekavčić 1982: 271–298; Ursini 1989: 538–548; Skubic 2002: 46–50; Filipi – Buršič-Giudici 1998.

»zahodne« (Rovinj, Vodnjan, Fažana) in »vzhodne« (Bale, Galizana, Šišan): (a) (lat. *ī, ū* >) rom. **i*, **u* > zah. istr. *eĭ, ou* : vzh. istr. *i, u* (lat. *fīlu*(M) 'nit' > istr. Rovinj *fēil* : Bale *fil*; lat. *dūru*(M) 'trd' > istr. Rovinj *dour* : Bale *duro*);¹⁵ (b) rom. **e*, **o* > zah. istr. *i, u* : vzh. istr. *e, o* (lat. *pīlu*(M) 'dlaka' > istr. Vodnjan *pil* : Bale *pél*; lat. *vēru*(M) 'pravi, resničen' > istr. Rovinj *viro* : Bale *véro*; lat. *cruce*(M) 'križ' > istr. Rovinj *crus* : Bale *crós*; lat. *sōle*(M) 'sonce' > istr. Rovinj *sul* : Bale *sól*).

1.2.3 Beneška italijanščina¹⁶

Beneška italijanščina je severnoitalski/galoitalski idiom, ki se notranje deli na več geolektov. To so: (1) **celinska** beneška italijanščina (it. veneto continentale) je avtohtona na celini predvsem v italijanski zgodovinski deželi Benečiji (it. Veneto), njena narečja so: (a) osrednje celinsko beneškoitalijansko narečje (it. veneto centrale/padovano-vicentino-polesano) v krajih kot Padova, Vecenza, Rovigo in njihovi okolici; (b) zahodno celinsko beneškoitalijansko narečje (it. veneto occidentale/veronese) v Veroni in okolici; (c) severovzhodno celinsko beneškoitalijansko narečje (it. veneto nord-orientale/trevigiano-feltrino-bellunese) v krajih kot Treviso, Feltre, Belluno in njihovi okolici; (č) tridentsko celinsko beneškoitalijansko narečje (it. veneto trentino) v kraju Trident (it. Trentino) in njegovi okolici; (2) **lagunska/benečanska** (venecijanska) beneška italijanščina (it. veneto lagunare/veneziano) je avtohtona v Benetkah (it. Venezia) in Beneški laguni ter njeni neposredni okolici v krajih kot Pallesstrina in Chioggia, Mestre, Burano in Treporti, Caorle; (3) **kolonialna** beneška italijanščina (it. veneto coloniale) je v primerjavi s celinsko in lagunsko beneško italijanščino alohtoni geolekt, je namreč posledica beneške kolonizacije od 11. stoletja naprej, s čimer se je benečanščina, tj. govor Benetk, izven prvotnega avtohtonega ozemlja od 14. stoletja dalje prenesla predvsem na prvotno furlansko, istriotsko in dalmatsko, pa tudi na slovensko, čakavsko in štokavsko jezikovno ozemlje.¹⁷

Kolonialna beneškoitalijanska narečja so prisotna na celinskem delu prvotnega furlanskega jezikovnega ozemlja, in sicer na jugozahodu Furlanije na beneškoitalijansko-furlanski jezikovni meji (v krajih kot Portogruaro, Latisana, Pordenon (it. Pordenone)) in v večjih urbanih središčih, kot so Videm, Palmanova, Čedad, po prvi svetovni vojni tudi Gorica (it. Gorizia, furl. Gurize, lokalno

¹⁵ Istriotska diftongizacija rom. **i*, **u* > zah. istr. *eĭ, ou* je zelo verjetno stara, na kar bi kazalo staroistriotsko zemljepisno ime v buzetski čakavščini lat. *montōna*(M) > rom. **Montōna* > **Montūna* > istr. **Montouna* → sl. **Mqotuvon* > buzetsko čak. *Motovun* (po Tekavčič 1982: 271–272).

¹⁶ Beneška italijanščina je predstavljena v Zamboni 1988: 517–538; Ursini 1988: 538–550; Crevatin 1989b: 555–562.

¹⁷ Prve pogodbe o zaščiti in zvestobi med Benetkami in istrskimi mesti segajo v 10. stoletje (leta 932 je Koper sklenil pogodbo z beneškim dožem o plačevanju davka v zameno za obrambo pred Hrvati in Saraceni). Od 11. do 13. stoletja so z Benetkami sklepala pogodbe posamezna istrska mesta. Začetek jezikovnega benečanjenja Istre (ob kulturnem seveda) se navadno postavlja v 14. stoletje; v obdobju 14. in 15. stoletja so namreč vsi viri v ljudskem jeziku pisani v benečanščini (knjižna italijanščina se pojavlja od 16. stoletja dalje). (Povzeto po Crevatin 1989a: 551–552; Darovec 2008: 62–64.)

Guriza), ter na ozemljih, ki so jih Benečani osvojili s kolonizacijo po morju, in sicer so to Maranska in Gradeška laguna ter nižinski del Furlanske nižine (it. Basa Friulana), pokrajina Laško (it. Bisiacaria), Trst in Milje, ter po večini obalna mesta v Istri, Kvarnerju in Dalmaciji. V naštetih pokrajinah alohtona beneškoitalijanska narečja se delijo na: (a) **gradeško** narečje (it. gradese) v Maranski laguni s središčem v kraju Marano Lagunare in Gradeški laguni s središčem v Gradežu (it. Grado, furl. Grau); (b) **bizjaško** narečje (it. bisiacco) v pokrajini Laško v kraju Tržič (it. Monfalcone, furl. Monfalcon) in njegovi okolici; (c) **tržaško** narečje (it. triestino) v Trstu in Miljah, ki se je po prvi svetovni vojni začelo širiti tudi v Gorico, kjer se oblikuje **goriško** narečje (it. goriziano); (č) **istrsko** narečje (it. veneto istriano/istro-veneto) v obalnih istrskih mestih (Koper/Capodistria, Izola/Isola, Piran/Pirano, Umag/Umago, Buje/Buie, Novigrad/Cittanova, Vrsar/Orsera, Pulj/Pula/Pola, Labin/Albona, Opatija/Abbazia) ter v nekaterih krajih v dolini reke Mirne in okolici (Motovun/Montona, Buzet/Pinguente, Roč/Rozzo); (d) **dalmatinsko** narečje (it. veneto/veneziano dalmata) v Kvarnerju in Dalmaciji od Reke in otoka Krka do Boke Kotorske.

Kolonialna beneškoitalijanska narečja v stiku s slovenščino v smeri od zahodna proti (jugo)vzhodu so: (a) **bizjaško** narečje je v ozemeljskem stiku s kraškimi narečjem slovenščine; (b) **tržaško** narečje ozemeljsko meji na kraško, notranjsko in istrsko narečje; (c) **goriško** narečje se stika z briškimi in kraškimi narečjem slovenščine; (č) **istrsko** narečje (natančneje govori mest Koper, Izola, Piran) je ozemeljsko stično z istrskimi narečjem slovenščine.

1.2.4 Knjižna italijanščina

Knjižna italijanščina, katere ogranskoidiomska osnova je firenško (florentinsko) toskansko narečje (it. toscano fiorentino), tj. srednje-južnitalijski idiom, je kot knjižni jezik v Furlaniji in Istri kolonialno beneško italijanščino začela nadomeščati od 16. stoletja naprej (Crevatin 1989a: 552), dokončno pa se je uveljavila s prisotnostjo italijanske države po letu 1866 (Skubic 1997: 13–14).

1.3 Metodologija določanja plasti mlajših romanizmov v slovenščini

Metodologija določanja različnih plasti mlajših romanizmov v slovenščini upošteva naslednja jezikoslovna merila: (1) **besedoslovno merilo** (leksikološki kriterij): za isti pomen novoromanski idiomi v stiku s slovenščino izkazujejo izvorno (korensko ali besedotvorno) različne lekseme (nar. sln. *komedon* 'komolec' (SLA 1/32) ← furl. *comendon*, ben. it. *comendon* : ben. it. B *gomio*, knj. it. *gómio* 'komolec'); (2) **pomenoslovno merilo** (semantični kriterij): izvorno isti leksem ima v različnih novoromanskih idiomih v stiku s slovenščino različne pomena (nar. sln. *novic* 'ženin' ← ben. it. B, Tr *novizo* 'ženin' : knj. it. *novizio* 'novic, novinec', kar je »učena beseda«, prevzeta iz latinščine); (3) **glasoslovno merilo** (fonetično-fonološki kriterij): izvorno isti leksem ima v različnih novoromanskih idiomih v stiku s slovenščino različno glasovno podobo, kar je posledica različnih divergentnih glasovnih sprememb njegove izhodiščne splošnoromanske glasovne podobe (nar. sln. *glandola* : *gjandola* 'bezgavka' ← furl. *glandule* : knj. it. *ghiàndola* 'žleza').

2 Glasoslovna merila določanja plasti mlajših romanizmov v slovenščini

Glasoslovna merila zaradi možnosti aplikacije na večini jezikovnega gradiva predstavljajo jedro metodologije določanja plasti mlajših romanizmov v slovenščini (besedoslovno merilo se ne zdi problematično, medtem ko je pomenoslovno merilo mogoče aplicirati le v redkih primerih). Ker ima izvorno isti leksem v dotičnih novoromanskih idiomih zaradi divergentnega glasovnega spreminjanja v času lahko zelo različno glasovno podobo, so prav razlikovalne glasovne značilnosti mlajših romanizmov pogosto merilo za določanje njihovega izhodišča. Prikazana je glasovna raznolikost novoromanskih idiomov, ki so v ozemeljskem stiku s slovenščino, in sicer v soglasniškem in samoglasniškem sistemu, ter njena relevantnost pri določanju plasti mlajšega romanizma v slovenščini na gradivu publikacije Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina) (SLA 1),¹⁸ pri čemer so upoštevane samo najbolj značilne in za jezikovni stik s slovenščino najbolj relevantne glasovne značilnosti novoromanskih idiomov.¹⁹

2.1 Soglasniški sistem

V soglasniškem sistemu so za razlikovanje različnih plasti mlajših romanizmov v slovenščini pomembni predvsem odrazi romanskih nezvenečih nezvočnikov v zvenečem okolju; vzglasnih *k*, *g* v položaju pred sprednjimi samoglasniki; soglasniških sklopov **kj*, **gj*; **tj*, **dj*; zaporedij *ka*, *ga*; soglasniških sklopov *pl*, *bl*, *fl*, *kl*, *gl*; **lj* v novoromanskih idiomih v stiku s slovenščino.²⁰

2.1.1 Romanski nezveneči nezvočniki v zvenečem okolju

Romanski nezveneči nezvočniki *p*, *t*, *k* (krovni simbol zanje je *T*) v zvenečem okolju (tj. v položaju med samoglasnikom/zvočnikom in samoglasnikom/zvočnikom) se v toskanski (in posledično knjižni) italijanščini (podobno kot v drugih delih jugovzhodne romanščine) odražajo kot nezveneči nezvočniki, medtem ko se v beneški italijanščini in furlanščini (podobno kot prvotno tudi v drugih delih severozahodne

¹⁸ Analizirano slovensko narečno gradivo je po večini vzeto iz SLA, zapisano je v poknjiženi obliki, pri čemer je citirana številka karte, na kateri je leksem kartiran (na primer SLA 1/32 = SLA 1, karta številka 32).

¹⁹ Avtor tega prispevka je mnenja, da je v slovenskem jezikoslovju glasoslovno merilo določanja izvora mlajših romanizmov v slovenščini premalo upoštevano. Raziskovalci na tem področju (na primer Cossutta 1998, 2010; Filipi 2011; Giljanović 2011) v večini primerov uporabljajo predvsem leksikološko merilo, ki pa v vseh primerih ni zadostno. Tako naj bi bilo na primer istr. sln. *mej'yada* 'vedro z enim ročejem' prevzeto iz lat. **manicata* (Cossutta 1998: 74), kar pa ne more držati, saj izposojenka ne izkazuje staroromansko-(pra)slovanskega nadomestnega glasoslovja (rom. **a* → sl. **o*, **i* → sl. **b*), temveč ozvenečenje nezvenečih nezvočnikov v zvenečem okolju (lat. **MANICĀTA*(M) 'ročajasta' > SZ rom. **manigāta*), značilnost severozahodnih romanskih geolektov (v stiku s slovenščino prideta v poštef furlanščina in beneška italijanščina).

²⁰ Za določanje mlajših romanizmov v slovenščini so na primer manj pomembni odrazi romanskih dvojnih soglasnikov (ohranjanje : izguba) v novoromanskih idiomih (lat. *STĒLLA*(M) 'zvezda' > knj. it. *stĕlla* : ben. it. *stela*, furl. *stela*; lat. *NOCTE*(M) 'noč' > knj. it. *nòtte* : ben. it. *note*, furl. *gnot*).

romansčine) odražajo kot zveneči nezvočniki oziroma njihovi odrazi (prišlo je torej do zlitja ozvenečenih prvotnih nezvenečnih nezvočnikov s prvotnimi zvenečimi nezvočniki) (Rohlfs 1966: 277–280, 271–277, 265–270; Benincà 1989: 570): (a) rom. **p* / +[V/R_V/R] > knj. it. *p* : ben. it. *v* (ki v položaju ob zadnjem samoglasniku lahko onemi), furl. *v*, **-v* > *-f* (lat. *SAPŌNE*(M) ‘milo’ > knj. it. *sapōne* : ben. it. *B saon*, Tr, K, I, P *savon*, Tž *savon*, *saon*, furl. *savon*); (b) rom. **t* / +[V/R_V/R] > knj. it. *t* : ben. it. *d* > *θ* (pri čemer se drugotno pojavlja tudi *d*), furl. *d*, **-d* > *-t* (lat. *MARĪTU*(M) ‘mož, soprog’ > knj. it. *marito* : ben. it. *B mario*, *marido*, Tr, Tž, K, I *marì*, P *marido*, furl. *marit*); (c) rom. **k* / +[V/R_V/R] > knj. it. *k* : ben. it. *g*, furl. *g* > *θ*, *j*, **-g* > *-k/-θ* (lat. *AMĪCU*(M) ‘prijatelj’ > knj. it. *amico* : ben. it. *B*, Tr, K, P, Tž *amigo*, furl. *ami*).

Na osnovi odrazov romanskih nezvenečnih nezvočnikov v zvenečem okolju je mogoče v slovenščini ločiti izposojenke iz knjižne italijanščine od izposojenk iz beneške italijanščine in furlanščine: nar. sln. **amiko** : **amig** ‘prijatelj’ (SLA 1/139) ← knj. it. *amico* : furl. **amig* (> *ami*), ben. it. *B*, Tr, K, P, Tž *amigo* ‘prijatelj’; nar. sln. **fegato** : **fijat** ‘jetra’ (SLA 1/51) ← knj. it. *fégato* ‘jetra’ : furl. *fiât* (: ben. it. *B figao*, *figà*, Tr, Tž, K, I *figà*, P *figàdo*) ‘jetra’ < lat. (IECUR) *FICĀTU*(M); nar. sln. **ferida** ‘rana’ (SLA 1/76) ← furl. *feride*, ben. it. *B fèria*, Tr, I *ferida*, Tž *firida* (: knj. it. *ferita*) ‘rana’ < lat. *FERĪTA*(M); nar. sln. **koradela** ‘pljuča’ (SLA 1/52) ← furl. *coradele*, ben. it. Tr, K, I, P *coradela* (: *B coraela*, knj. it. *coratèlla*) ‘drobovje’; nar. sln. **kunjad** : **konjado**, **konja** ‘svak’ (SLA 1/130) ← furl. **cugnâd* (> *cugnât*) : ben. it. *B*, Tž *cugnà*, Tr, K *cognà*, *cugnà*, I *cognà*, P *cognado* (: knj. it. *cognàto*) ‘svak’ < lat. *COGNĀTU*(M); nar. sln. **labra** : **lavrin** ‘ustnice’ (SLA 1/13) ← knj. it. *labbra* (pl.) : furl. *lavris* (pl.) (: ben. it. *B*, Tž *lavro*, Tr *labro*, kar je prevzeto iz knj. it., starejše podedovano je *lavro*) ‘ustnica’ < lat. *LABRU*(M); nar. sln. **nipote** : **nevovt** ‘vnuk’ (SLA 1/111) ← knj. it. *nipôte* : kar. furl. *nevòut* (: osr./knj. furl. *nevôt*) (: ben. it. *B neodo*, Tr, K, I, P *nevodo*, Tž *nevò*) ‘vnuk, nečak’ < lat. *NEPŌTE*(M).

2.1.2 Romanska vzglasna *k*, *g* v položaju pred sprednjimi samoglasniki

Romanska vzglasna *k*, *g* v položaju pred sprednjimi samoglasniki sta se v toskanski italijanščini spremenila v *č*, *ž*, v beneški italijanščini v *c*, *z*, ki sta se ponekod poenostavila v *s*, *z* (ki sta nadalje ponekod prešla v *θ*, *δ*), v furlanščini v *č*, *ž* (ki sta ponekod nato prešla v *c*, *z* in se lahko dalje poenostavila v *s*, *z*) (prim. 1.2.1), pri čemer se je *g* v položaju pred sprednjim soglasnikom, ki mu je sledil nosni soglasnik, spremenil v *j* (ki se je pozneje zlil s sledečim *i*) (Rohlfs 1966: 200–203, 209–212; Zamboni 1988: 525–526; Ursini 1988: 547; Benincà 1989: 569): (a) rom. **k^E* > knj. it. *č*, ben. it. *c* > *s* > *θ*, furl. *č* (lat. *CĒNA*(M) ‘večerja’ > knj. it. *céna*, ben. it. *B sena*, Tr, Tž *zena*, K, I, P *sena*, furl. *cene*); (b) rom. **g^E* > knj. it. *ž*, ben. it. *z* > *z* > *δ*, furl. *ž*, *jN* (lat. *GENERU*(M) ‘zet’ > knj. it. *gènero*, ben. it. *B šenero*, Tr *ženero*, K, I *šenero*, P *šenero*, *šenero*, Tž *ženar*, furl. *ginar*; lat. *GENTE*(M) ‘ljudje’ > knj. it. *gènte*, ben. it. *B šente*, Tr, Tž *zente*, K, I, P *šente*, furl. **jint* > *int*). Enak odraz kot romanski **g^E* ima tudi romanski **j*:- lat. *IUVENE*(M) ‘mlad’ > knj. it. *giòvane*, ben. it. *B žovene*, Tr, K *žovine*, I *šoveno*, P *šovene*, *šoveno*,²¹ Tž *žovin*, furl. *zovin* [žovin].

²¹ Pogostejše so mlajše oblike ben. it. *giovine*, ki so prevzete iz knjižne italijanščine.

V toskanski in beneški italijanščini ima enak odraz kot romanski $*g^E$ - tudi romanski $*k^E$ v zvonečem okolju, v furlanščini se pojavlja tudi odraz z , $*-z > -s$: lat. TACĒRE > knj. it. *tacere* 'molčati', furl. *tašê*, (lat. *TACERE >) ben. it. B *tašer*, T, K, I *tašer*, P *taši*, Tž *tašar*.

Različni odrazi romanskih vzglasnih k , g v položaju pred sprednjimi samoglasniki v novoromanskih idiomih omogočajo razlikovanje med izposojenkami v slovenščino iz furlanščine in knjižne italijanščine na eni strani ter iz beneške italijanščine na drugi: nar. sln. **červjel** 'možgani' (SLA 1/10) ← furl. *cerviel* (: knj. it. *cervello*, ben. it. Tr *zarvel*, *zervel*, Tž *zarvel*, I *servel*, P *servel*, *cervel*, slednje je tako kot B *cervelo* prevzeto iz knj. it.) 'možgani' < lat. CEREBELLU(M); nar. sln. **dragoncela** 'bezgavke' (SLA 1/86) ← ben. it. **dragonzel* (> K *dragonzel*) (: knj. it. *dragoncello*, furl. *dragoncel*) 'pehtran; glista'; nar. sln. **dženitorji** 'starši' (SLA 1/102) ← furl. *genitôr*, knj. it. *genitôre*, Tž *ginitor* 'eden od staršev' < lat. GENITÔRE(M); nar. sln. **džinar** 'zet' (SLA 1/128) ← furl. *ginar* 'zet'; nar. sln. **žerman** 'bratranec' (SLA 1/116) ← ben. it. K, I *šerman* (: Tr *žerman*, I tudi *šorman*, Tž *žarman*, knj. it. *germàno*) 'bratranec' < lat. GERMĀNU(M); nar. sln. **žermana** 'sestrična' (SLA 1/117) ← ben. it. K, I *šermana* (: Tr *žermana*, I tudi *šormana*, knj. it. *germàna*) 'sestrična' < lat. GERMĀNA(M); nar. sln. **kužin** 'bratranec' (SLA 1/116) ← furl. *cušin* (: knj. it. *cugino*, Tž *cugin*, kar je prevzeto iz knj. it.) 'bratranec' ← stfrc. *cosin*; nar. sln. **kužina** 'sestrična' (SLA 1/117) ← furl. *cušine* (: knj. it. *cugina*) 'sestrična'; nar. sln. **varičela** 'ošpice' (SLA 1/83) ← knj. it. *varicella* 'norice'.

2.1.3 Romanska soglasniška sklopa $*kj$, $*gj$

Romanska soglasniška sklopa $*kj$, $*gj$ sta se v toskanski italijanščini spremenila v *čč*, *žž*, v beneški (in širše v severni) italijanščini v *c*, *z* (ki sta se nato ponekod poenostavila v *s*, *z*, ki sta nadalje ponekod prešla v θ , δ), v furlanščini v *č*, *ž* (Rohlf 1966: 387–390, 395–396; Benincà 1989: 569): (a) (lat. *ci*, *ce* / +[$_V$] >) rom. $*kj$ > knj. it. *čč*, ben. it. *c > s > \theta*, furl. *č* (lat. *FACIA(M) 'obraz' > knj. it. *faccia*, ben. it. B, Tr, Tž *faza*, K, I, P *fasa*, furl. *face*); (b) (lat. *gi*, *ge* / +[$_V$] >) rom. $*gj$ > knj. it. *žž*, ben. it. *z > z > \delta*, furl. *ž, j* (lat. FĀGEU(M) 'bukev' > knj. it. *faggio*, *fāgeāriu(m) > furl. *faiâr*).

Na osnovi različnih odrazov romanskih soglasniških sklopov $*kj$, $*gj$ je mogoče v slovenščini razlikovati med prevzetim besedjem iz furlanščine in knjižne italijanščine na eni strani ter iz beneške italijanščine na drugi: nar. sln. **moštace** 'brki' (SLA 1/20) ← ben. it. **mostazi* (: Tž *mostaci*, kar je prevzeto iz knj. it. *mostacci*, furl. *mostacjis*) 'brki' < lat. *MUSTACEU(M); nar. sln. **brač** 'roka' (SLA 1/31) ← furl. *brač*, knj. it. *braccio* (: ben. it. B, Tr *brazo*, K, I *braso*, Tž *braz*) 'laket, roka' < lat. BRĀCHIU(M); nar. sln. **fijoč** 'vnuk' (SLA 1/111) ← furl. *fioč* (: knj. it. *figlioccio*, ben. it. B, Tr *fiozo*, K, I, P *fioso*, Tž *fioz*) 'krščenec, birmanec'.

2.1.4 Romanski soglasniški sklopi z $*tj$, $*dj$

Romanska soglasniška sklopa $*tj$, $*dj$ se v toskanski italijanščini odražata kot *cc/ž*, *žž/zz*, v beneški italijanščini kot *c/ž*, *z > z > \delta*, v furlanščini kot *č/z*, *ž/j* (Rohlf 1966: 409–411, 390–395; Benincà 1989: 570): (a) (lat. *ti*, *te* / +[$_V$] >) rom. $*tj$ > knj. it. *cc*, ben. it. *c > s > \theta*, furl. *č* v nekaterih besedah (lat. PUTEU(M) 'vodnjak' > knj.

it. *pózzo*, ben. it. B, Tr *pozo*, K, I, P *poso*, Tž *poz*, furl. *poç*), knj. it. ž, ben. it. *z* > *z* > *ð*, furl. *z* v drugih besedah (lat. RATIONE(M) 'misel, račun' > knj. it. *ragióne*, ben. it. B *raşon*, Tr *raşon*, *raşon*, K *raşon*, I, P *raşon*, Tž *reşon*, furl. *reşon*); (b) (lat. DI, DE / +[₋V] >) rom. **dj* > knj. it. žž/žž, ben. it. *z* > *z* > *ð*, furl. ž, *j* / +[₋V] (lat. RADIUM(M) 'žarek' > knj. it. *ràggio*, ben. it. B *raşo*, Tž *raço* (Tr *ragio*, kar je prevzeto iz knj. it.), furl. *rai*; lat. MEDIUM(M) 'srednji' > knj. it. *mèzzo*, ben. it. B *meşo*, Tr, Tž *mezo*, K, I, P *meşo*, furl. *mieç*, Nsg f *mieze* [mježe]).

Različni odrazi romanskega soglasniškega sklopa **tj* omogočajo v slovenščini razlikovanje izposojenk iz knjižne in beneške italijanščine na eni strani ter iz furlanščine na drugi: nar. sln. **influenca** 'nahod' (SLA 1/85) ← knj. it. *influenza* (: ben. it. Tr *influenza*, Tž (*in*)*fluenza*, kar je oboje prevzeto iz knj. it., prvo tudi glasovno prilagojeno, furl. *influenca*) 'gripa' ← lat. INFLUENTIA; nar. sln. **novič** 'zet' (SLA 1/128) ← furl. *nuviç* < **noviç* (: ben. it. B, Tr *novizo*, K, I, P *noviso*, Tž *nuviz*, *nuiz*) 'zaročenec' < lat. NOVITIUM(M); nar. sln. **noviča** 'snaha' (SLA 1/129) ← furl. *nuvice* < **novice* (: ben. it. B, Tr *noviza*, K, I, P *novisa*) 'zaročenka' < lat. NOVITIA(M).

2.1.5 Romanski zaporedji *ka, ga*

Romanski zaporedji *ka, ga* sta se v toskanski in beneški italijanščini prvotno ohranili (v toskanski italijanščini je vsak *k* nato prešel v *h* – to je t. i. *gorgia toscana* –, ki pa v knjižno italijanščino ni bil sprejet), medtem ko sta se v furlanščini (in širše v alpski romanščini, podobno tudi v galski romanščini) palatalizirali v *ča, ža*, ki sta v nekaterih furlanskih narečjih otrdela (Rohlfs 1966: 197–200, 207–209; Benincà 1989: 569–570): rom. **ka*, **ga* > knj. it. *ka, ga*, ben. it. *ka, ga*, furl. *ča, ža* > *ča, ža* (lat. CASA(M) 'hiša, dom' > knj. it. *càsa*, ben. it. B, Tr, K, I, Tž *çaşa*, furl. *cjaşe*; lat. GALLUM(M) 'petelin' > knj. it. *gàllo*, ben. it. B, Tr, I *galo*, Tž *gal*, furl. *gjal*).

Prisotnost oziroma odsotnost palatalizacije romanskih zaporedji *ka, ga* v romanizmi v slovenščini omogoča razlikovanje med furlanizmi in italijanizmi: nar. sln. **boča** 'usta' (SLA 1/23) ← furl. *bocje* (: ben. it. B, Tr, K, I, P, Tž *boca*, knj. it. *bócca*) 'usta' < lat. BUCCA(M); nar. sln. **kastanja** (SLA 1/5) 'rjava barva las' ← knj. it. *castàgna*, ben. it. B, Tr, K, I *castagna* (: furl. *cjastine*) 'kostanj, kostanjeva (barva)'; nar. sln. **kavilja** 'gleženj' (SLA 1/66) ← knj. it. *caviglia* (: ben. it. K *cavia*, Tž *cavicia*, furl. *cjavila*) 'gleženj' ← provan. *cavilha*; nar. sln. **anka** 'kolk' (SLA 1/61) ← knj. it. *ànca* 'kolk'.

2.1.6 Romanski vzglasni soglasniški sklopi s *pl, bl, fl, kl, gl*

Romanski vzglasni soglasniški sklopi z ustničniki oziroma mehkonebniki in *l* so se v alpski romanščini (podobno kot v galski romanščini) ohranili, medtem ko se je *l* v večjem delu italijanskega jezikovnega ozemlja (z izjemo nekaterih govorov v severnih Abrucih) najprej spremenil v *j*, nato pa sta se zapornik in *j* lahko nadalje spreminjala (Rohlfs 1966: 252–255, 241–242, 247–249, 243–245, 249–251; Benincà 1989: 570; Skubic 2002: 136, 67, 74): (a) rom. **pl-*, **bl-*, **fl-* > furl. *pl-*, *bl-*, *bl-*, knj. it. *pi-*, *bj-*, *fj-*, ben. it. *pi-*, *bj-*, *fj-* (lat. PLACERE 'biti všeč' > furl. *plàşê*, knj. it. *piacére*, (**placere* >) ben. it. B, Tr, K, I *piàşer*, P *piàşe*, Tž *piàşar*; germ. *blank* 'bel' → furl. *blanc*, knj. it. *biànc*, ben. it. B, Tr, I *bianco*, Tž *bianc*; lat. FLAMMA(M) 'plamen' > furl. *flame*, knj. it. *fiàm*, ben. it. B, Tž *fiam*); (b) rom. **kl-*, **gl-* > furl. *kl-*, *gl-*,

knj. it. *kj-*, *gj-*, ben. it. *č-*, *ž-* (lat. CLAMĀRE ‘klicati’ > furl. *clamâ*, knj. it. *chiamàre*, ben. it. Tr, K, I, *ciamâr*, P *ciamâ*, Tž *ciamar* (B *chiamar*, kar je najverjetneje prevzeto iz knj. it.); sr. lat. GLANDULA ‘žleza’ > furl. *glandule*, knj. it. *ghiàndola*, ben. it. Tr, K, P *giandola*, Tž *giandula*).

Različna odraza romanskih soglasniških sklopov *pl-*, *bl-*, *fl-* v novoromanskih idiomih omogočata razlikovanje med izposojenkami v slovenščino iz furlanščine na eni strani in iz (knjižne ali beneške) italijanščine na drugi: nar. sln. **flank** : **ffjank** ‘kolk’ (SLA 1/61) ← furl. *flanc* : knj. it. *fiànco*, ben. it. B, Tr *fianco*, Tž *fianc* ‘bok’ ← st. frc. *flanc*; nar. sln. **planta** ‘stopalo’ (SLA 1/67) ← furl. *plante* (: knj. it. *piànta*, ben. it. Tr *pianta*) ‘podplat’ < lat. *PLANTA(M). Različni odrazi romanskih soglasniških sklopov *kl-*, *gl-* v novoromanskih idiomih so osnova za razlikovanje med izposojenkami v slovenščino iz furlanščine, knjižne in beneške italijanščine: nar. sln. **glandola** : **gjandola** ‘bezgavka’ (SLA 1/86) ← furl. *glandule* : knj. it. *ghiàndola* (: ben. it. Tr, K, P *giandola*, Tž *giandula*) ‘žleza’.

2.1.7 Romanski soglasniški sklop *lj

Romanski soglasniški sklop *lj se je spremenil v toskanski italijanščini v *ll*, v beneški (in širše v severni) italijanščini v *j* (ki se je ponekod v položaju med samoglasnikoma nato spremenil v *ž*), v furlanščini v *j* (Rohlf 1966: 396–398; Benincà 1989: 571): (lat. LI, LE / +[V] >) rom. *lj > knj. it. *ll*, ben. it. *j* > *ž*, furl. *j* (lat. ALIU(M) ‘česen’ > knj. it. *aglio*, ben. it. B *agio*, Tr, K, I, P *aio*, Tž *ai*, furl. *ai*).

Na osnovi različnih odrazov romanskega soglasniškega sklopa *lj lahko v slovenščini razlikujemo med prevzetim besedjem iz furlanščine in beneške italijanščine na eni strani ter iz knjižne italijanščine na drugi: nar. sln. **fameja** : **familja** ‘družina’ (SLA 1/100) ← furl. *famee*, ben. it. Tr *famea*, K *fameia*, I, P *famea*, *fameia*, Tž *famea* (: B *famegia*) : knj. it. *famiglia* ‘družina’ < lat. FAMILIA(M); nar. sln. **filjaštro** ‘polbrat’ (SLA 1/108) ← knj. it. *figliàstro* (: ben. it. B, Tr, K, I, P, Tž it. *fiastro*, furl. *fiastri*) ‘pastorek’; nar. sln. **taj** ‘rana’ (SLA 1/76) ← furl. *tai*, ben. it. Tr, K, I, P *taio*, Tž *tai* (: B *tagio*, knj. it. *tàglio*) ‘rez, urez’.

2.1.8 Romanska s, z

(Severozahodno)romanska sičnika *s*, *z* in tudi beneškoitalijanska in furlanska *s*, *z* različnih izvorov (prim. 2.1.2, 2.1.3, 2.1.4) se v beneški italijanščini in furlanščini izgovarjata kot glasova med sičnikoma *s*, *z* in šumevcema *š*, *ž*. Posledično govorniki obeh geolektov tudi *s*, *z* v knjižni italijanščini pri (nezborni) izreki izgovarjajo na isti način. V slovenščino se torej italijansko-furlanska *s*, *z* prevzemata kot *š*, *ž*: (a) zgledi za nadomeščanje it.-furl. *s* → sln. *š*: nar. sln. **muškol** ‘meča’ (SLA 1/65) ← knj. it. *mùscolo*, ben. it. Tr *muscolo* (: Tž *muscul*, furl. *muscul*) ‘mišica’; nar. sln. **špala** ‘rama’ (SLA 1/129) ← knj. it. *spàlla* ‘rama’, ben. it. B, Tr, I, Tž *spala*, furl. *spale*, kar je prevzeto iz knj. it. (starejše podedovano je furl. *spadule*) < lat. SPATULA(M); nar. sln. **filjaštro** ‘polbrat’ (SLA 1/108) ← knj. it. *figliàstro* ‘pastorek’; nar. sln. **rižipola** ‘šen’ (SLA 1/82) ← knj. it. *rišìpola*, ben. it. T, K *rišipola* (: furl. *rišipule*) ‘šen’; nar. sln. **škabja** ‘garje’ (SLA 1/81) ← knj. it. *scàbbia* ‘garje’; nar. sln. **tonšilja** ‘bezgavka’ (SLA 1/86) ← knj. it. *tonsilla* ‘mandelj’; (b) zgledi za nadomeščanje it.-furl. *z* → sln. *ž*: nar. sln. **marožo** ‘fant’ ← ben. it. B, Tr, K, I, P, Tž

morošo (: furl. *morôs*, knj. it. *amoroso*) ‘fant, zaročenec’; nar. sln. *maroža* ‘punca’ ← ben. it. B, Tr, K, I, Tž *moroša* (: furl. *moroše*, knj. it. *amorosa*) ‘punca, zaročenka’; nar. sln. *preža* ‘ščepec, prgišče’ (SLA 1/43, 44) ← furl. *preše*, knj. it. *prèsa* ‘prijem, oprimek’; nar. sln. *rožalija* ‘ošpice’ (SLA 1/83) ← knj. it. *roşalia*, *roşolia* ‘ošpice’; nar. sln. *špožo* ‘fant’ (SLA 1/137) ← ben. it. B, Tr *spošo* ‘zaročenec’, knj. it. *spòso* ‘ženin’.

Nadomeščanje (knjižno)italijanskih *s*, *z* s slovenskima *s*, *z* je posledica zelo poznega prevzema iz knjižne italijanščine (z zborna izreko): nar. sln. *tízi* (SLA 1/90) ← knj. it. *tísi* (prim. 2.2.4); nar. sln. *stranjer* (SLA 1/142) ← knj. it. *stranièro* (prim. 2.2.2).

Preglednica 1: Odrazi najznačilnejših romanskih soglasnikov, soglasniških sklopov in zaporedij s soglasniki v knjižni in beneški italijanščini ter furlanščini

rom.	knj. it.	Benetke	Trst	Koper	Izola	Piran	Tržič	furl.
*VpV	p	v > 0	v	v	v	v	v	v
*VtV	t	0 (d)	0 (d)	0 (d)	0 (d)	0 (d)	0 (d)	d
*VkO	k	g	g	g	g	g	g	g > 0
*k ^E -	č	s	c	s	s	s	c	č
*g ^E -	ž	z	3	z	z	z	3	ž, jEN
*j	ž	z	3	z	z	z	3	ž
*kj	čč	c	c	s	s	s	c	č
*gj	žž	3	3	z	z	z	3	ž, j
*tj	cc, ž	c, z	c, 3	s, z	s, z	s, z	c, 3	č, z
*dj	žž, 33	z	3	z	z	z	3	ž, j
*ka	ka	ka	ka	ka	ka	ka	ka	ča
*ga	ga	ga	ga	ga	ga	ga	ga	ža
*pl-	pj-	pj-	pj-	pj-	pj-	pj-	pj-	pl-
*bl-	bj-	bj-	bj-	bj-	bj-	bj-	bj-	bl-
*fl-	fj-	fj-	fj-	fj-	fj-	fj-	fj-	fl-
*kl-	kj-	č-	č-	č-	č-	č-	č-	kl-
*gl-	gj-	ž-	ž-	ž-	ž-	ž-	ž-	gl-
*lj	lí	ž	j	j	j	j	j	j

2.2 Samoglasniški sistem

V samoglasniškem sistemu so za razlikovanje različnih plasti mlajših romanizmov v slovenščini pomembni predvsem odrazi romanskih **e*, **o* v zaprtem in odprtem zlogu, dvoglasnika *au* ter izglasnih samoglasnikov v novoromanskih idiomih v stiku s slovenščino.²²

²² Za določanje mlajših romanizmov v slovenščini so na primer manj pomembni odrazi romanskih sredinskih samoglasnikov v naglašeni zlogih (ohranjanje : izguba razlikovanje med ozkima in širokima *e*, *o*) v novoromanskih idiomih (knj. it. *bótte* ‘sod’ : *bòtte* ‘udarci’, ben. it. B, K, P, Tž *bóte* : *bòte*, Tr *bote* = *bote*). Etimološko razlikovanje med ozkima in širokima sredinskima samoglasnikoma se ohranja v knjižni italijanščini ter v večini

2.2.1 Romanska **ɛ*, **ɔ* v zaprtem zlogu

Romanska **ɛ*, **ɔ* v zaprtem zlogu, tj. v položaju pred dvema soglasnikoma, sta se v toskanski in beneški italijanščini ohranila kot široka *ɛ*, *ɔ*, medtem ko sta se v furlanščini diftongirala v *je*, *we* (v položaju pred nosnim soglasnikom se je samoglasniški element dvoglasnika zožil v *i*), v položaju pred *r* imata ponekod tudi odraza *ja*, *wa* (Rohlf's 1966: 103–108, 123; Benincà 1989: 564–567): (a) (lat. *ĕ* / +[*_*CC] >) rom. **ɛ*CC > knj. it. *ɛ*, ben. it. *ɛ* > *ɛ*, furl. *je*, **jiN* > *iN*, *jer/jar* (lat. *PELLE(M)* 'koža' > knj. it. *pelle*, ben. it. B, Tr, K, I, P *pele*, Tž *pela*, *pele*, furl. *piel*; lat. *TEMPU(S)* 'čas, vreme' > knj. it. *tèmpo*, ben. it. B, Tr, I *tempo*, P *tenpo*, Tž *tenp*, furl. *timp*; lat. *TERRA(M)* 'zemlja' > knj. it. *tèrra*, ben. it. B, Tr, K, I, Tž *tera*, furl. *tiere*); (b) (lat. *ō* / +[*_*CC] >) rom. **ɔ*CC > knj. it. *ɔ*, ben. it. *ɔ* > *ɔ*, furl. *we*, *wiN*, *war* (lat. *PORTA(M)* 'vrata' > knj. it. *pòrta*, ben. it. B, Tr, K, I, Tž *porta*, furl. *puarte*; lat. *PONTE(M)* > knj. it. *pónte* 'most', ben. it. B, Tr, K, I, Tž *ponte*, furl. *puint*).

Prisotnost oziroma odsotnost diftongizacije romanskih **ɛ*, **ɔ* v zaprtem zlogu v romanizmi v slovenščini omogoča razlikovanje med furlanizmi in italijanizmi: nar. sln. **fjera** : **febra** 'mrzlica' (SLA 1/87) ← furl. *fiere* : knj. it. *fèbbre* (: ben. it. K *freve*, *fievera*, I *fevre*, P *fievera*, Tr *febre*, kar je prevzeto iz knj. it., Tž *fievra*) 'vročina, vročica, mrzlica' < lat. *FEBRE(M)*; nar. sln. **kvarp** 'život' (SLA 1/48) ← furl. *cuarp* (: ben. it. B, Tr, I *corpo*, Tž *corp*, knj. it. *còrpo*) 'telo' < lat. *CORPU(S)*.

2.2.2 Romanska **ɛ*, **ɔ* v odprtem zlogu

Romanska **ɛ*, **ɔ* v odprtem zlogu, tj. v položaju pred soglasnikom in samoglasnikom, sta se v toskanski italijanščini diftongirala v *je*, *wo* v predzadnjem zlogu, a se ohranila v predpredzadnjem zlogu, v beneški italijanščini sta se ohranila, pri čemer se pojavljajo tudi primeri z dvoglasnikom v predzadnjem zlogu, v furlanščini sta se tako kot v zaprtem zlogu diftongirala, nato pa v furlanskem zadnjem zlogu monoftongirala v *ī*, *ū* (Rohlf's 1966: 102–103, 117–119, 133, 145–147; Benincà 1989: 564–567): (a) (lat. *ĕ* / +[*_*CV] >) rom. **ɛ*CV > knj. it. *je*, ben. it. *e/je*, furl. *je*, -*ī* (lat. **SECA(T)* '(on) seka' > furl. *siee*; lat. **MELE(M)* 'med' > knj. it. *mièle*, ben. it. B, Tr, I *miel*, Tž *amiel*, furl. *mīl*); (b) (lat. *ō* / +[*_*CV] >) rom. **ɔ*CV > knj. it. *wo*, ben. it. *o/wo*, furl. *wo*, -*ū* (lat. *ROTA(M)* 'kolo' > knj. it. *ruòta*, ben. it. B, K, I, P, Tž *roda*, T *rioda*, furl. *ruede*; lat. **CORE(M)* 'srce' > knj. it. *cuòre*, ben. it. B, Tr *cuor*, K, I *cuor*, *cor*, Tž *cor*, furl. *cūr*).

Prisotnost oziroma odsotnost diftonga v odrazih romanskih **ɛ*, **ɔ* v odprtem zlogu v romanizmi v slovenščini omogoča razlikovanje med furlanizmi in italijanizmi: nar. sln. **foreštir** (SLA 1/142) 'tujec' ← furl. *forestir* (: knj. it. *forestièro*) 'tujec' ← stfrc. *forestier*; nar. sln. **stranjer** 'tujec' (SLA 1/142) ← knj. it. *stranièro* (: furl. *stranir*) 'tujec' ← stfrc. *estrangier*.

beneškoitalijanskih govorov (na primer govorov Benetk, Kopra, Izole, Pirana, Tržiča) z izjemo govorov Trsta in Milj (v slednjem se pojavlja drugotno asimilatorično razlikovanje, ki je povzročeno s kakovostjo samoglasnika v ponaglasnem zlogu).

2.2.3 Romanski *au*

Romanski dvoglasnik *au* se je v furlanščini ohranil (v nekaterih primerih je pozneje prišlo do monoftongizacije), medtem ko se je v toskanski in beneški italijanščini monoftongiral v *o* (Rohlfs 1966: 64–68; Benincà 1989: 567): rom. **au* > knj. it. *o*, ben. it. *o*, furl. *au* (> *o*) (lat. AURU(M) ‘zlató’ > knj. it. *oro*, ben. it. B, Tr, K, P, Tž *oro*, furl. *aur*), kar omogoča razlikovanje med furlanizmi in italijanizmi v slovenščini: nar. sln. (Rezija) *avur* ‘zlató’ ← furl. *aur* ‘zlató’.

2.2.4 Romanski izglasni samoglasniki

Romanska izglasna samoglasnika *-*e*, *-*u* se v toskanski in beneški italijanščini odražata kot -*e*, -*o*, pri čemer sta v beneški italijanščini v položaju za jezičnikoma *r*, *l* in nosnikoma *m*, *n* pogosto onemela (v bizjaškem narečju praviloma onemi vsak -*o*), medtem ko sta v furlanščini onemela v vseh položajih: rom. *-*e*, *-*u* > knj. it. -*e*, -*o*, ben. it. -*e*/*R*Ø, -*o*/*R*Ø, furl. -Ø (lat. NIVE(M) ‘sneg’ > knj. it. *néve*, ben. it. B, Tr, Tž *neve*, furl. *nêf*; lat. *MELE(M) ‘med’ > knj. it. *mièle*, ben. it. B, Tr *miel*, Tž *amiel*, furl. *mil*; lat. PORTU(M) ‘pristanišče’ > knj. it. *pòrto*, ben. it. B, Tr, Tž *porto*, furl. *puart*; lat. BELLU(M) ‘lep’ > knj. it. *bèllo*, ben. it. B *belo*, Tr, K, I, P, Tž *bel*, furl. *biel*), kar omogoča predvsem izločitev tistih (najnovejših) italijanizmov v slovenščini, ki niso bili pregibalno prilagojeni; gre predvsem za samostalnike, ki se v imenovalniku ednine končujejo na samoglasnik.

Iz knjižne italijanščine brez prilagoditve slovenskemu pregiblennemu sistemu so na primer: (a) primeri z izglasnim -*e*: nar. sln. *femore* ‘kolk’ (SLA 1/61) ← knj. it. *femore* ‘bedrna kost, stegnenica’; nar. sln. *nipote* ‘vnuk’ (SLA 1/111) ← knj. it. *nipóte* ‘vnuk, nečak’; nar. sln. *tutore* ‘jerob’ (SLA 1/123) ← knj. it. *tutóre* ‘varuh’; (b) primeri z izglasnim -*o*: nar. sln. *amiko* ‘prijatelj’ (SLA 1/139) ← knj. it. *amico* ‘prijatelj’; nar. sln. *fegato* ‘jetra’ (SLA 1/51) ← knj. it. *fégato* ‘jetra’; nar. sln. *filjaštro* ‘polbrat’ (SLA 1/108) ← knj. it. *figliàstro* ‘pastorek’; nar. sln. *kranjo* ‘lobanja’ (SLA 1/9) ← knj. it. *crànio* ‘lobanja’; nar. sln. *medijo* ‘sredinec’ (SLA 1/38) ← knj. it. *mèdio* ‘sredinec’; nar. sln. *minjolo* (SLA 1/40) ‘mezinec’ ← knj. it. *mìgnolo* ‘mezinec’; nar. sln. *palato* ‘nebo v ustih’ (SLA 1/24) ← knj. it. *palàto* ‘nebo v ustih’; nar. sln. *patrinjo* ‘očim’ (SLA 1/118) ← knj. it. *patrìgno* ‘očim’; nar. sln. *svočero* ‘tast’ (SLA 1/126) ← knj. it. *suòcero* ‘tast’; (c) ostalo: nar. sln. *tizi* ‘tuberkuloza’ (SLA 1/90) ← knj. it. *tìsi* ‘tuberkuloza’, kar je učena beseda, prevzeta iz lat. PHTHISI.

Poleg pregibalno neprilagojenih se pojavljajo tudi pregibalno prilagojene oblike (oziroma iz knjižne italijanščine prevzete preko beneške italijanščine ali furlanščine): nar. sln. *brufolo*, *brufol* (SLA 1/78) ← knj. it. *brùffolo*, ben. it. B, Tr, K, I, P *brufolo* (: furl. *brufol*) ‘mozolj’; nar. sln. *kompanj* ‘prijatelj’ (SLA 1/139) ← furl. *compagn*, knj. it. *compàgno* ‘družabnik’; nar. sln. *kurator* ‘jerob’ (SLA 1/123) ← knj. it. *curatóre*, furl. *curatôr* ‘varuh’; nar. sln. *maron* ‘rjava barva (las)’ (SLA 1/5) ← knj. it. *marróne*, ben. it. B, Tr, K, I, P, Tž *maron*, furl. *maron* ‘kostanj, kostanjeva (barva)’; nar. sln. *muškol* ‘meča’ (SLA 1/65) ← knj. it. *mùscolo*, ben. it. Tr *muscolo* (: Tž *muscul*, furl. *muscul*) ‘mišica’; nar. sln. *rafredor* ‘nahod’ (SLA 1/85) ← knj. it. *raffreddóre*, ben. it. Tr *rafredor* (: Tž *rifredor*, furl. *rafredôr* ‘prehlad’).

Pri nekaterih besedah ni jasno, ali gre za pregibalno prilagojene italijanizme ali za furlanizme: nar. sln. *brač* ‘roka’ (SLA 1/31) ← furl. *braç*, knj. it. *braccio* (: ben. it. B, Tr *brazo*, K, I *braso*, Tž *braz*) ‘laketa, roka’; nar. sln. *polpač* ‘meča’ (SLA 1/65)

← furl. *polpaç*, knj. it. *polpaccio* 'laket, roka'; nar. sln. *pet* 'prsi' (SLA 1/47) ← furl. *pet*, ben. it. B, Tr, I *peto*, Tž *pet*, knj. it. *pétto* 'prsi'; nar. sln. *punj* 'pest' (SLA 1/33, 44) ← furl. *pugn*, ben. it. B, Tr, Tž *pugno*, knj. it. *pugno* 'pest'. V tem primeru o tem, kateremu viru damo prednost, odloča zemljepisni položaj, tj. v katero slovensko narečje je bila beseda prevzeta (za vzhodni del kraškega, notranjsko in istrsko narečje lahko izključimo novejša furlanizme).

Preglednica 2: Odrazi najznačilnejših romanskih samoglasnikov in dvoglasnika v knjižni in beneški italijanščini ter furlanščini

rom.	knj. it.	Benetke	Trst	Koper	Izola	Piran	Tržič	furl.
* <i>ɛ</i> CC	ɛ	e	e	e	e	e	e	je
* <i>ɔ</i> CC	ɔ	o	o	o	o	o	o	we
* <i>ɛ</i> CV	je	e (je)	e (je)	e (je)	e (je)	e (je)	e (je)	je, -ī
* <i>ɔ</i> CV	wo	o (wo)	o (wo)	o (wo)	o (wo)	o (wo)	o (wo)	we, -ū
* <i>au</i>	ɔ	o	o	o	o	o	o	au (> o)
* <i>-e</i>	-e	-e/-R0	-e/-R0	-e/-R0	-e/-R0	-e/-R0	-e/-R0	-0
* <i>-u</i>	-o	-o/-R0	-o/-R0	-o/-R0	-o/-R0	-o/-R0	-0	-0

3 Sklep

Na osnovi glasovne raznolikosti izvorno istih leksemov v novoromanskih idiomih, ki so v ozemeljskem stiku s slovenščino, je mogoče v večji ali manjši meri identificirati idiom, iz katerega je bil romanizem prevzet v slovenščino. Pojavljajo se namreč naslednje možnosti glasovne raznolikosti:

(1) furlanščina : kolonialna beneška italijanščina : knjižna italijanščina:

rom. **kl-*, **gl-* > furl. *kl-*, *gl-* : ben. it. *č-*, *ž-* : knj. it. *kj-*, *gj-* (nar. sln. *glandola* : *gjangdola* 'bezgavka' (SLA 1/86) ← furl. *glandule* : knj. it. *ghiandola* (: ben. it. *giandola*) 'žleza' ← sr. lat. GLANDULA);

(2) furlanščina : kolonialna beneška italijanščina + knjižna italijanščina:

(a) rom. **pl-*, **bl-*, **fl-* > furl. *pl-*, *bl-*, *fl-* : ben. it., knj. it. *pj-*, *bj-*, *fj-* (nar. sln. *flank* : *fjank* 'kolk' (SLA 1/61) ← furl. *flanc* : ben. it., knj. it. *fiànc* 'bok' ← st. frc. *flanc*); (b) rom. **tj*, **dj* > furl. *č*, *ž* : ben. it., knj. it. *c*, *z* (nar. sln. *novič* 'zet' (SLA 1/128) ← furl. *nuviç* (: ben. it. *novizo*) 'zaročenec' < lat. NOVITIUM(M); nar. sln. *noviča* 'sna-ha' (SLA 1/129) ← furl. *nuvice* (: ben. it. *noviza*) 'zaročenka' < lat. NOVITIA(M)); (c) rom. **ka*, **ga* > furl. *ča*, *ža* > *ča*, *ža* : ben. it., knj. it. *ka*, *ga* (nar. sln. *boča* 'usta' (SLA 1/23) ← furl. *bocje* (: ben. it. *boca*, knj. it. *bocca*) 'usta' < lat. BUCCA(M); nar. sln. *kavilja* 'gleženj' (SLA 1/66) ← knj. it. *caviglia* (: ben. it. K *cavia*, Tž *cavicia*, furl. *cjavila*) 'gleženj' ← provan. *cavilha*); (č) rom. **ɛ*CC, **ɔ*CC > furl. *je*, *wa* : ben. it., knj. it. *e*, *o* (nar. sln. *fjera* : *febra* 'mrzlica' (SLA 1/87) ← furl. *fiere* : knj. it. *fèbbre* (: ben. it. K *freve*, *fievera*, I *fevre*, P *fievera*, Tž *fievra*) 'vročina, vročica, mrzlica' < lat. FEBRE(M); nar. sln. *kvarp* 'život' (SLA 1/48) ← furl. *cuarp* (: ben. it. *corpo*, knj. it. *còrpo*) 'telo' < lat. CORPU(S)); (d) rom. **ɛ*CV, **ɔ*CV > furl. *je*, *wa* (> -ī, -ū) : ben. it., knj. it. *je*, *wo* (nar. sln. *foreštir* (SLA 1/142) 'tujec' ← furl. *forestir*

(: knj. it. *forestiero*) 'tujec' ← stfr. *forestier*; nar. sln. *stranjer* 'tujec' (SLA 1/142) ← knj. it. *stranièro* (: furl. *stranir*) 'tujec' ← stfr. *estrangier*);

(3) kolonialna beneška italijanščina + furlanščina + knjižna italijanščina: (a) rom. **k^E*-, **g^E*- > furl., knj. it. *č, ž* (furl. tudi *j*; čed. furl. *c, z* > *s, z*, obs. furl. *s, z*) : ben. it. *c, z* > *s, z* (nar. sln. *džinar* 'zet' (SLA 1/128) ← furl. *ginar* (: knj. it. *gènero* : ben. it. *B šenero*, Tr *ženero*, K, I *šenero*, P *šenere, šenero*, Tž *ženar*) 'zet' < lat. *GENERU(M)*; nar. sln. *zerman* 'bratranec' (SLA 1/116) ← ben. it. K, I *šerman* (: Tr *žerman*, I tudi *šorman*, Tž *zarman*, knj. it. *germàno*) 'bratranec'; nar. sln. *zermana* 'sestrična' (SLA 1/117) ← ben. it. K, I *šermana* (: Tr *žermana*, I tudi *šormanà*, knj. it. *germàna*) 'sestrična' < lat. *GERMĀNA(M)*; (b) rom. **kj*, **gj* > furl., knj. it. *č, ž* : ben. it. *c, z* > *s, z* (nar. sln. *brač* 'roka' (SLA 1/31) ← furl. *brač*, knj. it. *braccio* (: ben. it. B, Tr *brazo*, K, I *braso*, Tž *braz*) 'laket, roka' < lat. *BRĀCHIU(M)*; nar. sln. *fijoč* 'vnuč' (SLA 1/111) ← furl. *fioč* (: knj. it. *figlioccio*, ben. it. B, Tr *fiozo, fiozo*, K, I, P *fioso*, Tž *fioz*) 'krščenec, birmanec';

(4) knjižna italijanščina + kolonialna beneška italijanščina: (a) rom. **VTV* > knj. it. *VTV* : furl., ben. it. *VDV* (nar. sln. *ferida* 'rana' (SLA 1/76) ← furl. *feride*, ben. it. *ferida* (: knj. it. *ferita*) 'rana' < lat. *FERITA(M)*); (b) rom. **lj* > knj. it. *ll* : furl., ben. it. *j* (nar. sln. *taj* 'rana' (SLA 1/76) ← furl. *tai*, ben. it. *taio* (: knj. it. *tàglio*) 'rez'; nar. sln. *filjaštro* 'polbrat' (SLA 1/108) ← knj. it. *figliastro* (: furl. *fiastri*, ben. it. *fiastro*) 'pastorek';

(5) furlanščina + kolonialna beneška italijanščina + knjižna italijanščina (nar. sln. *špala* 'rama' (SLA 1/129) ← knj. it. *spàlla*, ben. it. *spala*, furl. *spale* 'rama' < lat. *SPATULA(M)*).

Viri

- Boerio 1867 = Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia: Reale tipografia di Giovanni Cecchini edit., ³1867 ('1856).
- Buccarella 2013 = Aldo Buccarella, *Dizionario popolare (illustrato) Italiano-Bisiac*, Monfalcone – Gorizia: Associazione Gruppo Incontri Bisiachi, 2013.
- Casasola 2007 = Mauro Casasola, *Dizionario essenziale italiano-bisiac*, San Pier d'Isonzo: Associazione Culturale Bisiaca, 2007.
- Cernecca 1986 = Domenico Cernecca, *Dizionario del dialetto di Valle d'Istria*, Rovigno: Centro di ricerche storiche, 1986.
- Doria 1987 = Mario Doria, *Grande dizionario del dialetto triestino*, Trieste: Edizioni »Meridiano«, 1987.
- Miceu 2008 = Adriana Miceu (ur.), *Miti, Fiabe e Leggende del Friuli storico 9: Friul gurizan, Bisiacaria, Goriška*, Udine: Istituto di Ricerca Achille Tellini, 2008.
- Lusa 2004 = Ondina Lusa, *Le perle del nostro dialetto*, con la collaborazione di Mario Bonifacio, Pirano: Comunità degli Italiani »Giuseppe Tartini«, 2004.
- Manzini – Rocchi 1995 = Giulio Manzini – Luciano Rocchi, *Dizionario storico fraseologico etimologico del dialetto del Capodistria*, Rovigno: Centro di ricerche storiche, 1995.
- Rosamani 1990 = Enrico Rosamani, *Dizionario giuliano*, Trieste: Lint, 1990.
- Sau 2009 = Silvano Sau, *Dizionario del dialetto Isolano*, Isola: Il Mandracchio, 2009.

Literatura

- D'Achille 2001 = Paolo D'Achille, *Breve grammatica storica dell'italiano*, Roma: Carocci, 2001.
- Benincà 1989 = Paola Benincà, Friaulisch: Interne Sprachgeschichte I: Grammatik / Friulano: Evoluzione della grammatica, *Lexikon der romanistischen Linguistik III*, Tübingen: Max Niemayer Verlag, 1989, 563–585.
- Boček 2009 = Vít Boček, Hláskové substituce v nejstarších romanismech ve slovanských jazycích, *Studia etymologica Brunensia* 6 (2009), 59–65.
- Boček 2010 = Vít Boček, *Studie k nejstarším romanismům ve slovanských jazycích* = *Studia etymologica Brunensia* 9, Praha: Lidové noviny, 2010.
- Brecelj 2005 = Marijan Brecelj, *Furlansko-slovenski slovar*, Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka, 2005.
- Buršič-Giudici 2009 = Barbara Buršič-Giudici, *La vita rustica di Sissano rispecchiata nel suo dialetto*, Pola: Società di Studi e Ricerca Pietas Iulia, 2009.
- Cadorini 2011 = Giorgio Cadorini, Predbeneški govor Kopra in Pirana, *Narečna prepletanja*, ur. Goran Filipi, Koper: Univerzitetna založba Annales, 2011, 61–71.
- Cossutta 1998 = Rada Cossutta, Romanski vplivi v govorih slovenske Istre, *Slaviistična revija* 46 (1998), št. 1–2, 73–81.
- Cossutta 2010 = Rada Cossutta, *Romanizmi v poljedelskem in vinogradniškem izrazju slovenske Istre*, Koper: Univerzitetna založba Annales, 2010.
- Cossutta 2011 = Rada Cossutta, *Slovenizmi v italijanskem tržaškem narečju*, Koper: Univerzitetna založba Annales, 2011.
- Crevatin 1989a = Franco Crevatin, Istroromanisch: externe Sprachgeschichte / Istroromanzo: storia linguistica esterna, *Lexikon der romanistischen Linguistik III*, Tübingen: Max Niemayer Verlag, 1989, 549–554.
- Crevatin 1989b = Franco Crevatin, Sprachliche Stratigraphie Istriens / Stratigrafia linguistica dell'Istria, *Lexikon der romanistischen Linguistik III*, Tübingen: Max Niemayer Verlag, 1989, 555–562.
- Darovec 2008 = Darko Darovec, *Kratka zgodovina Istre*, Koper: Založba Annales, 2008.
- Dizionario italiano-friulano / furlan-talian*, Pordenone: Edizione Biblioteca dell'Immagine, 2011 (2002).
- Erat 2006 = Janez Erat, *Furlanska slovnica* = *Gramatiche furlane*, 2006 (<http://sabotin.p-ng.si/~jezik/furlanscina/>, 10. 2. 2014).
- Erat 2008 = Janez Erat, *Furlansko-slovenski slovar* = *Il dizionari furlan-sloven*, 2008 (<http://sabotin.p-ng.si/~jezik/furlanscina/>, 10. 2. 2014).
- Filipi 1988–1989 = Goran Filipi, Situazione linguistica istro-quarnerina, *Quaderni* 9, Rovigno: Centro di ricerche storiche, 1988–1989, 153–163.
- Filipi 1993 = Goran Filipi, Istriotski jezikovni otok v Istri, *Annales: series Historia et Sociologia* 3 (1993), 275–284.
- Filipi 2011 = Goran Filipi, Mlinarska terminologija v zaselku Miši pri Dekanih, v: *Narečna prepletanja*, ur. Goran Filipi, Koper: Univerzitetna založba Annales, 2011, 85–109.

- Filipi – Buršič-Giudici 1998 = Goran Filipi – Barbara Buršič-Giudici, *Istriotski lingvistički atlas = Atlante linguistico istrioto*, Pula: Znanstvena zadruga Mediteran, 1998.
- Finco – Cinausero – Dentesano 2004 = Franco Finco – Barbara Cinausero – Ermano Dentesano, *Nons furlans di lûc / Nomi friulani di luogo*, Udine: Società Filologica Friulana, ²2004.
- Finco 2009 = Franco Finco, I contatti linguistici slavo-romanzi in Friuli e la palatalizzazione di CA e GA, *Ce fâstu* 25 (2009), 197–200.
- Forlani 2002 = Flavio Forlani, *I nostri dialetti: progetto multimediale per il recupero e la salvaguardia dei dialetti di Rovigno, Dignano, Gallesano, Sissano e Pirano*, Koper/Capodistria: RTV Slovenija, Centro Regionale RTV Koper-Capodistria, Radio Capodistria, 2002.
- Frau 1984 = Giovanni Frau, *I dialetti del Friuli*, Udine: Società Filologica Friulana, 1984.
- Frau 1989 = Giovanni Frau, Friaulisch: Areallinguistik / Friulano: aree linguistiche, *Lexikon der romanistischen Linguistik* III, Tübingen: Max Niemayer Verlag, 1989, 627–636.
- Furlan 2002 = Metka Furlan, Predslovanska substratna imena v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 8 (2002), št. 2, 29–35.
- Giljanović 2011 = Suzana Giljanović, *Leksikološko-etimološka razčlemba izbranih romanizmov v šavrinskih govorih: doktorska disertacija*, Koper, 2011.
- Grad 1958 = Anton Grad, Contribution au problème de la sonorisation des consonnes intervocaliques latines, *Linguistica* 3 (1958), št. 2, 33–40.
- Madriz – Roseano 2003 = Anna Madriz – Paolo Roseano, *Scrivere in friulano*, Udine: Società Filologica Friulana, 2003.
- Maniaco 2007 = Tito Maniaco, *Storia del Friuli*, Roma: New Compton editori, 2007.
- Marchetti 1967 = Giuseppe Marchetti, *Grammatica friulana*, Udine: Società Filologica Friulana, 1967.
- Merkù 2006 = Pavle Merkù, *Slovensko imenoslovje na slovenskem zahodu*, ur. Metka Furlan – Silvo Torkar, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- Meyer-Lübke 1890 = Wilhelm Meyer-Lübke, *Grammatik der Romanischen Sprachen* 1: *Lautlehre*, Leipzig: Fues's Verlag (R. Reisland), 1890.
- Pirone 1996 = Giulio Andrea Pirone idr., *Il nuovo Pirone: vocabolario friulano*, ur. Giovanni Frau, Udine: Società Filologica Friulana, ²1996 (¹1983).
- Rohlf 1966 = Gerhard Rohlf, *Historische Grammatik der italienischen Sprache und ihrer Mundarten* I: *Lautlehre*, Bern: A. Francke AG, 1949. [Italijanski prevod: *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti: fonetica*, prev. Salvatore Persichino, Torino: Piccola Biblioteca Einaudi, 1966.]
- Ramovš 1936 = Fran Ramovš, *Kratka zgodovina slovenskega jezika* 1, Ljubljana: Akademska založba, 1936 (Akademska biblioteka 3).
- Skubic 1997 = Mitja Skubic, *Romanske jezikovne prvine na zahodni slovenski meji*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakulteta Univerze v Ljubljani, 1997.
- Skubic 2002 = Mitja Skubic, *Romanski jeziki*, Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za romanske jezike in književnosti, ²2002 (¹1988).

- Skubic 2006 = Mitja Skubic, *Slovenske jezikovne prvine v obsoški furlanščini*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakulteta Univerze v Ljubljani, 2006.
- Skubic 2007 = Mitja Skubic, *Uvod v romansko jezikoslovje*, Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za romanske jezike in književnosti, ⁴2007 (¹1989).
- SLA 1.1 = Jožica Škofic idr., *Slovenski lingvistični atlas 1: človek (telo, bolezni, družina) 1: atlas*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011 (Jezikovni atlas).
- Snoj 2003 = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Modrijan, ²2003 (¹1997).
- Snoj 2009 = Marko Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Modrijan, 2009.
- Šega 1998 = Agata Šega, Contributo alla conoscenza dei latinismi e romanismi antichi in sloveno, *Linguistica* 38 (1998), št. 2, 63–85.
- Šega 2007 = Agata Šega, Nekaj ugotovitev o glasovnih značilnostih vulgarnolatinških predlog za starejše latinizme in romanizme v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 13 (2007), št. 1–2, 397–408.
- Šega 2013 = Agata Šega, Quelques pistes pour l'investigation des traces des premiers contacts linguistique slavo-romans dans la toponymie slovène, *Linguistica* 53 (2013), št. 1, 17–29.
- Šekli 2009 = Matej Šekli, On Romance-Alpo-Slavic substitutional accentology: the case of the pre-Slavic masculine substrate place names in Slovene, v: Thomas Olander – Jenny Helena Larsson (ur.), *Stressing the past: papers on Baltic and Slavic accentology*, Amsterdam – New York: Rodopi, 2009 (Studies in Slavic and general linguistics 35), 145–160.
- Šekli 2012 = Matej Šekli, Notranja delitev neprevzetega in prevzetega besedja v praslovanščini, *Individualna in kolektivna dvojezičnost*, ur. Petra Stankovska – Maria Wtorkowska – Jozef Pallay, Ljubljana, 2012 (Slavica Slovenica 1), 369–381.
- Šlenc 1997 = Sergij Šlenc, *Veliki italijansko-slovenski slovar*, Ljubljana: DZS, 1997.
- Šturm 1928 = Fran Šturm, Romanska lenizacija medvokalčnih konzonantov in njen pomen za presojo romanskega elementa v slovenščini, *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* 7 (1928), 21–46.
- Tekavčić 1970 = Pavao Tekavčić, *Uvod u vulgarni latinitet*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1970.
- Tekavčić 1972 = Pavao Tekavčić, *Grammatica storica dell'italiano I: fonematica*, Bologna: Il Mulino, 1972.
- Tekavčić 1976 = Pavao Tekavčić, O kriterijima stratifikacije i regionalne diferencijacije jugoslavenskog romanstva u svjetlu toponomastike, *Onomastica Jugoslava*, Zagreb, 1976.
- Tekavčić 1982 = Pavao Tekavčić, L'importanza e l'interesse degli studi istroromanzi per la linguistica neolatina e generale, *Revue de Linguistique Romane* 46 (1982), 271–298.
- Todorović – Koštiál 2014 = Suzana Todorović – Rožana Koštiál, *Narečno besedje piranskega podežolja: Nova vas nad Dragonjo, Padna, Sveti Peter*, Koper: Univerzitetna založba Annales, 2014.

- Ursini 1988 = Flavia Ursini, Italienisch: Arealinguistik IV: b) Varietäten des Veneto in Friuli – Venezia Giulia / Italiano: Aree linguistiche IV: b) Varietà venete in Friuli – Venezia Giulia, *Lexikon der romanistischen Linguistik* IV, Tübingen: Max Niemayer Verlag, 1988, 538–550.
- Ursini 1989 = Flavia Ursini, Istroromanisch: a) Interne Sprachgeschichte / Istroromanzo: Storia linguistica interna, *Lexikon der romanistischen Linguistik* III, Tübingen: Max Niemayer Verlag, 1989, 537–548.
- Wartburg 1950 = Walther von Wartburg, *Die Ausgliederung der romanischen Sprachräume*, Bern, 1950.
- Zamboni 1988 = Alberto Zamboni, Italienisch: Arealinguistik IV: a) Venezien / Italiano: Aree linguistiche IV: a) Veneto, *Lexikon der romanistischen Linguistik* IV, Tübingen: Max Niemayer Verlag, 1988, 517–538.
- Zingarelli 2013 = Nicola Zingarelli, *Lo Zingarelli 2014: vocabolario della lingua italiana*, Bologna: Zanichelli, 2013.
- Zof 2008 = Fausto Zof, *Gramatiche de lenghe furlane*, Pasian di Prato: Editrice Leonardo, 2008.
- Zudini – Dorsi 1981 = Diomiro Zudini – Pierpaolo Dorsi, *Dizionario del dialetto muglisano*, Udine: Casamassima Editore, 1981.

The methodology of identification of the different strata of recent Romanisms in Slovene

Summary

Taking into account the phonetic differentiation of the original Romance (Rom.) form of a given lexeme in Friulian (Friul.), the Colonial Venetian dialects of Italian (Venet. Ital.), and Standard Italian (Std. Ital.), it is possible, to a certain extent, to identify the Romance idiom from which that particular Romanism was borrowed into the dialects of Slovene (Slov. dial.). The following types of phonetic differentiation can be established:

(1) Friulian vs. Colonial Venetian Italian vs. Standard Italian: Rom. **kl-*, **gl-* > Friul. *kl-*, *gl-* vs. Venet. Ital. *č-*, *ž-* vs. Std. Ital. *kj-*, *gj-* (Sln. dial. *glandola* vs. *glandola* ‘lymph node’ (SLA 1/86) ← Friul. *glandule* vs. Std. Ital. *ghiàndola* (vs. Venet. Ital. *giandola*) ‘gland’ ← Medieval Lat. GLANDULA).

(2) Friulian vs. Colonial Venetian Italian and Standard Italian: (a) Rom. **pl-*, **bl-*, **fl-* > Friul. *pl-*, *bl-*, *fl-* vs. Venet. Ital. and Std. Ital. *pj-*, *bj-*, *ff-* (Sln. dial. *flank* : *ffank* ‘hip’ (SLA 1/61) ← Friul. *flanc* vs. Venet. Ital. and Std. Ital. *fiàncò* ‘side’ ← Old French *flanc*); (b) Rom. **tj*, **dj* > Friul. *č*, *ž* vs. Venet. Ital. and Std. Ital. *c*, *z* (Sln. dial. *novič* ‘son-in-law’ (SLA 1/128) ← Friul. *nuvič* (vs. Venet. Ital. *novizo*) ‘fiancé’ < Lat. NOVITIUM; Sln. dial. *noviča* ‘daughter-in-law’ (SLA 1/129) ← Friul. *nuvice* (vs. Venet. Ital. *noviza*) ‘fiancée’ < Lat. NOVITIA(M); (c) Rom. **ka*, **ga* > Friul. *ča*, *ža* > *ča*, *ža* vs. Venet. Ital. and Std. Ital. *ka*, *ga* (Sln. dial. *boča* ‘mouth’ (SLA 1/23) ← Friul. *bocje* (vs. Venet. Ital. *boca*, Std. Ital. *bocca*) ‘mouth’ < Lat. BUCCA(M); Sln. dial. *kavilja* ‘ankle’ (SLA 1/66) ← Std. Ital. *caviglia* (vs.

Venet. It. Koper/Capodistria *cavia*, Monfalcone/Tržič *cavicia*, Friul. *cjavila*) ‘ankle’ ← Old Occitan *cavilha*); (d) Rom. * ϵ CC, * ϕ CC > Friul. *je*, *wa* vs. Venet. Ital. and Std. Ital. *e*, *o* (Sln. dial. *fjera* : *febra* ‘fever’ (SLA 1/87) ← Friul. *fiere* vs. Std. Ital. *fèbbre* (vs. Venet. It. Koper/Capodistria *freve*, *fièvera*, Izola/Isola *fevre*, Piran/Pirano *fièvera*, Monfalcone/Tržič *fièvera*) ‘fever’ < Lat. FEBRE(M); Sln. dial. *kvarp* ‘body’ (SLA 1/48) ← Friul. *cuarp* (vs. Venet. Ital. *corpo*, Std. Ital. *còrpo*) ‘body’ < Lat. CORPU(S)); (e) Rom. * ϵ CV, * ϕ CV > Friul. *je*, *we* (> -*i*, -*ū*) : Venet. Ital. and Std. Ital. *je*, *wo* (Sln. dial. *foreštir* (SLA 1/142) ‘stranger’ ← Friul. *forestir* (vs. Std. Ital. *forestiero*) ‘stranger’ ← Old French *forestier*; Sln. dial. *stranjer* ‘stranger’ (SLA 1/142) ← Std. Ital. *stranièro* (: Friul. *stranir* ‘stranger’ ← Old French *estrangier*).

(3) Colonial Venetian Italian vs. Friulian and Standard Italian: (a) Rom. * k^E -, * g^E - > Friul. and Std. Ital. *č*, *ž* (in Friul. *j* as well; Cividale/Čedad Friul. *c*, *z* > *s*, *z*, Isonzo/Soča Friul. *s*, *z*) vs. Venet. Ital. *c*, *z* > *s*, *z* (Sln. dial. *džinar* ‘son-in-law’ (SLA 1/128) ← Friul. *ginar* (vs. Std. It. *gènero*, Venet. It. Venice *šenero*, Trieste *ženero*, Koper/Capodistria, Izola/Isola *šenero*, Piran/Pirano *šenere*, *šenero*, Monfalcone/Tržič *ženar*) ‘son-in-law’ < lat. GENERU(M); Sln. dial. *zerman* ‘male cousin’ (SLA 1/116) ← Venet. It. Koper/Capodistria, Izola/Isola *šerman* (vs. Trieste *žerman*, Izola/Isola *šorman* as well, Monfalcone/Tržič *žarman*, Std. It. *germàno*) ‘male cousin’; Sln. dial. *zermana* ‘female cousin’ (SLA 1/117) ← Venet. It. Koper/Capodistria, Izola/Isola *šermana* (vs. Trieste *žermana*, Izola/Isola *šormanana* as well, Std. It. *germàna*) ‘female cousin’ < lat. GERMĀNA(M); (b) Rom. * kj , * gj > Friul. and Std. Ital. *č*, *ž* vs. Venet. Ital. *c*, *z* > *s*, *z* (Sln. dial. *brač* ‘hand’ (SLA 1/31) ← Friul. *brač*, Std. Ital. *braccio* (vs. Venet. Ital. *brazo*) ‘elbow, hand’ < Lat. BRĀCHIUM(M); Sln. dial. *fijoč* ‘grandson’ (SLA 1/111) ← Friul. *fioč* (vs. Std. Ital. *figlioccio*, Venet. Ital. *fiozo*) ‘godson’).

(4) Standard Italian vs. Friulian and Colonial Venetian Italian: (a) Rom. * VTV > Std. Ital. *VTV* vs. Friul. and Venet. Ital. *VDV* (Sln. dial. *ferida* ‘wound’ (SLA 1/76) ← Friul. *feride*, Venet. Ital. *ferida* (vs. Std. Ital. *ferita*) ‘wound’ < Lat. FERITA(M)); (b) Rom. * lj > Std. Ital. *ll* vs. Friul. and Venet. Ital. *j* (Sln. dial. *taj* ‘wound’ (SLA 1/76) ← Friul. *tai*, Venet. Ital. *taio* (vs. Std. Ital. *tàglio*) ‘cut’; Sln. dial. *filjaštro* ‘stepbrother’ (SLA 1/108) ← Std. Ital. *figliastro* (vs. Friul. *fiastri*, Venet. Ital. *fiastro*) ‘stepson’).

(5) Friulian and Colonial Venetian Italian and Standard Italian: Sln. dial. *špala* ‘shoulder’ (SLA 1/129) ← Std. Ital. *spalla*, Venet. Ital. *spala*, Friul. *spale* ‘shoulder’ < Lat. SPATULA(M)).